STRIPSCHRIFT

DE DENEN VAN TOONDER
SCOTT MCCLOUD

NUMMER 444 * €7,25

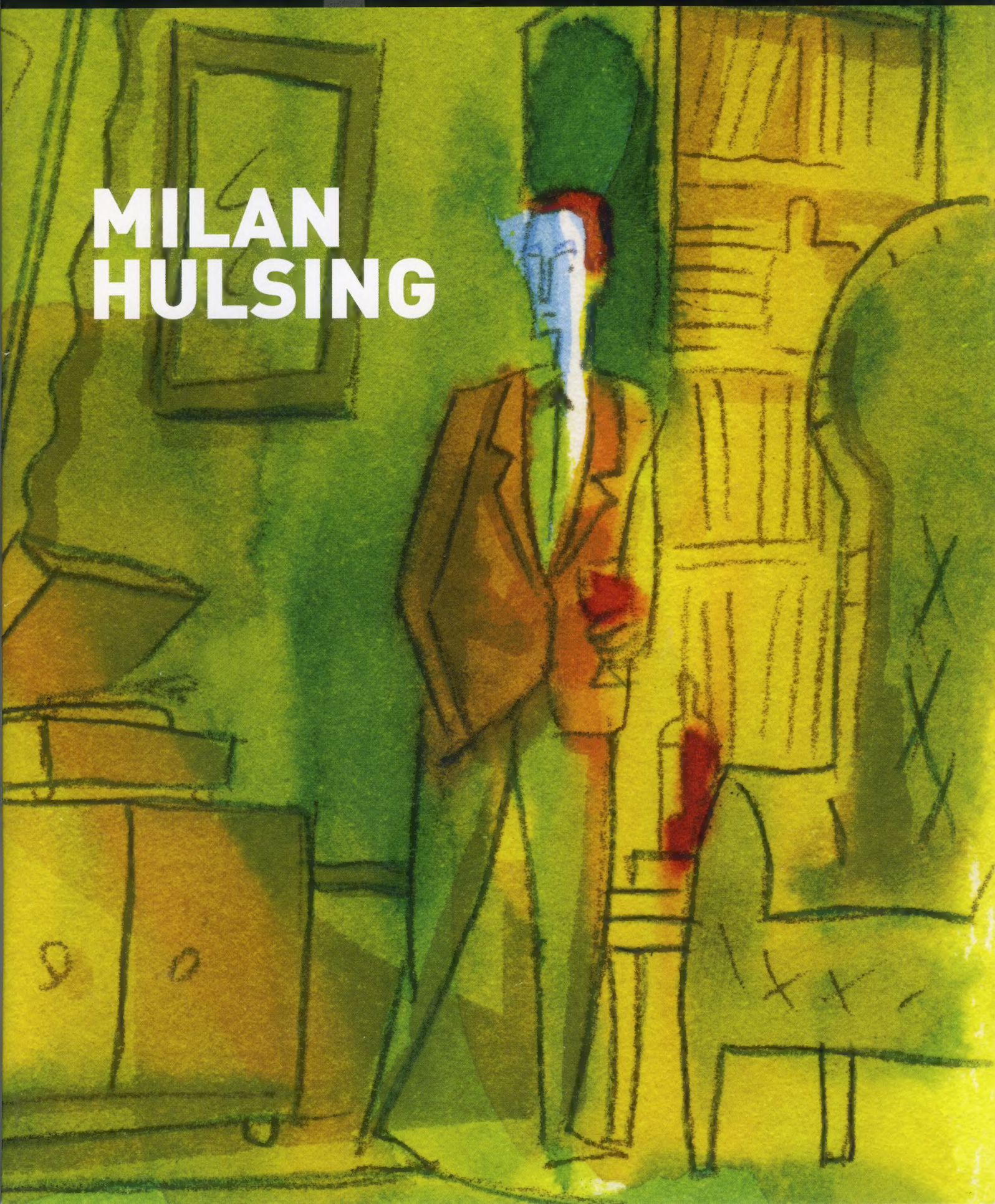

MILAN HULSING

→ REDACTIO

De afgelopen Stripdagen in Gorinchem zijn een financieel fiasco geworden, bleek uit de laatste algemene ledenvergadering van Het Stripschap. Oorzaken, kortgezegd: een onervaren festivalorganisatie, een bestuur dat niet ingreep en een penningmeester die op papier wel was benoemd maar in de praktijk niets uitvoerde. Het verlies onder de streep: ergens tussen de €8000 en €9000. Gelukkig is een aantal jaren geleden besloten om het festival in een aparte stichting onder te brengen, zodat Het Stripschap als vereniging niet mee de afgrond kan worden ingetrokken. Maar ondertussen staat de vereniging tot op heden wel garant voor de verliezen. Wat is het verschil?
In 2017 bestaat Het Stripschap vijftig jaar. In plaats van alle krachten te bundelen om er dan een geweldig feest van te maken wil het bestuur per se in 2016 opnieuw De Stripdagen, maar dan eind februari in Rijswijk. Volgens een ronkend nieuwsbericht blijkt het om 'De nieuwe Stripdagen' te gaan. Er zal namelijk een 'make-over' plaatsvinden. Vooralsnog doet de opzet erg denken aan een 'normale' Stripdagen, namelijk een stripbeurs met aanvullende activiteiten. Als het bestuur denkt via deze marketingtruc meer bezoekers te trekken, dan komt ze wellicht van een koude kermis thuis. Maar we kunnen er natuurlijk helemaal naast zitten.
Ook onbegrijpelijk is het afschaffen van de enige jaarprijs voor een oorspronkelijk buitenlands album. Want, stelt het bestuur, de winnende auteurs kwamen die prijs nooit ophalen. Ja, nogal wiedes, als je daar als bestuur nooit je best voor doet, komt er nooit iemand opdagen. Terwijl het overgrote deel van de in Nederland uitgebrachte stripalbums uit het buitenland komt. Hoe kom je er dan bij om juist de prijs hiervoor af te schaffen? Dat is toch een diskwalificatie voor een vereniging die pretendeert namens de Nederlandse stripliefhebber op te treden?
Het Stripschap ziet bijna Abraham, maar het lijkt soms nog steeds een vereniging van goedbedoeld amateurisme.

→ OMSLAG

De tekening op het omslag is de scène uit *De aanslag* waarin Anton zijn jeugdvriend en zoon van de vermoorde NSB'er Fake Ploeg in zijn kamer ontvangt. Milan Hulsing: 'Ik zocht naar een passende stijl en vooral een passend palet. Toen ik er aan begon heb ik eindeloos verschillende kleurstellingen geprobeerd.'

INHOUD

2 **ACTUA**

8 **MARQ DENKT**
Marq van Broekhoven

10 **MILAN HULSING**
Willard Mans

14 **DE DENEN VAN TOONDER**
Jan-Willem de Vries

23 **LIEVE LEZERS**
Peter Breedveld

24 **SCOTT McCLOUD**
Rik Spanjers

28 **ROMAN SURZHENKO**
Michel van Merriënboer

32 **DE BOVENTOON**

40 **HEINZ SERVICE SPREAD**

Geslaagd wetenschappelijk stripcongres in Amsterdam

In Amsterdam vond van 1 tot en met 3 juli, volgens de Universiteit van Amsterdam (UvA), in Nederland de eerste internationale wetenschappelijke conferentie over strips plaats: *Comics Interaction*, Naast de gebruikelijke panelpresentaties, waarin kleine groepen van ongeveer twintig man lopend onderzoek bespraken, waren er hoofdlezingen van Joyce Goggin (UvA), Bart Beaty (University of Calgary) en Jan Baetens (KU Leuven).
De Canadese wetenschapper Beaty presenteerde zijn huidige monsterproject *What Were Comics*, waarin hij met digitale hulpmiddelen een inventarisatie wil maken van alle strips die in Amerika zijn uitgebracht in bepaalde periodes. Het doel is om de focus te verleggen van een paar werken die relatief veel academische aandacht krijgen *(Maus, Persepolis, Watchmen)*, naar de veel bredere stripcultuur in de Verenigde Staten (Meer info: *www.whatwerecomics.com)*.
Naast de grote lezingen waren er publieke discussies waarin gepoogd werd een brug te slaan tussen de strippraktijk en de wetenschap. Zo ging in het Niod (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie) Eric Heuvel in discussie met Pascal Lefèvre en Joseph Witek over de zin en onzin van de educatieve historische strip. Ook was er

KOELKASTMAGNEET

LOGO VOOR T-SHIRT

Pop-up-shoppen bij dr. Sigmund

Van *Sigmund*, de succesvolle krantenstrip van Peter de Wit uit *De Volkskrant* over een naargeestige psychiater, verscheen vorige maand bij uitgeverij De Harmonie de vijfentwintigste sessie in album! Om dit jubileum te vieren opent dokter Sigmund in november zijn eigen 'pop-up store'-winkel in Amsterdam. Met uiteenlopende producten: variërend van boeken, buttons, T-shirts, kalenders, wenskaarten en koffiemokken tot aan poppetjes en koelkastmagneten.

Voor zover Peter de Wit bekend, is het de eerste keer dat er in Nederland een winkel rondom een stripfiguur wordt ingericht. De 'pop-up store' is drie weken lang, zeven dagen per week open van 10 tot en met 29 november 2015.

De 'Sigmund pop-up store' fungeert tevens als galerie en biedt ingelijste en gesigneerde originelen aan van strips en cartoons van Sigmund uit *De Volkskrant*. Zoals dokter Sigmund zegt: ***Shoppen is therapie!*** RS

een debat over de relatie tussen de stripwereld en culturele instellingen met Joost Swarte, Mia Lerm-Hayes (hoogleraar moderne kunstgeschiedenis aan de UvA) en conservatoren van het Van Abbe museum uit Eindhoven.

Soms leverde de eerste interactie tussen de Nederlandse stripwereld en de internationale wetenschap die het medium strip bestudeert, wat spraakverwarring op. Maar over de gehele lijn bezien kan de organisatie terugkijken op een geslaagde eerste conferentie waar veel waardevolle contacten zijn opgedaan die belangrijk zijn voor het opzetten van nieuwe projecten.

Er is internationaal gezien in wetenschappelijk verband amper aandacht voor de Nederlandse strip. De organisatoren van de conferentie hebben met *Comics Interaction* de eerste aanzet willen geven voor een verbetering. Zij hopen dat de banden die op het congres zijn aangetrokken tussen de academische wereld en de strippraktijk in de toekomst verder worden versterkt. Er is in dit kader een nieuw initiatief gestart: *Amsterdam Comics*. Hierbij worden ook andere vormen ingezet om wetenschappelijke aandacht te vragen voor strips, zoals via exposities en een striptheorieleesgroep. RSp

Meer info: *www.amsterdamcomics.com*

→ SUVAAL

STRIPTEKENEN IS ECHT TOPSPORT, HOOR!
IEDERE DAG HARD WERKEN OM BETER TE WORDEN...
PAS NA JAREN ALLES OPZIJ ZETTEN KUN JE DE TOP BEREIKEN
MET DIT ALS RESULTAAT!
HEB JE WEL EENS AAN DOPING GEDACHT?

DE STRIPWERELD LEEFT, EN HOE! OP DEZE PLAATS GEEFT STRIPCOLUMNIST ERWIN SUVAAL HIEROP ZIJN PERSOONLIJK COMMENTAAR.

ERWIN.SUVAAL@STRIPSCHRIFT.NL

Societyreporter te gast bij Scratch-jaarfeest

Héél stripuitgeversland is in de greep van de verkoopcijferterreur. Héél uitgeversland? Neen, een piepjong uitgevershuis houdt manmoedig stand! We doelen hierbij uiteraard op uitgeverij Scratch Books, de één jaar jonge boreling van het trio **Hansje Joustra, Joost Swarte** en **Wiebe Mokken**, dat als de drie musketiers de uitgeefarena betrad.

Die verjaardag werd op vrijdag 11 september gevierd, en zo gebeurde het dat Stripschrifts sterverslaggever (lees: de stagiair van avonddienst) stipt om acht uur 's avonds op de stoep stond van het etablissement KHL, in een klein rijtje fraaie Amsterdamse-Schoolpanden dat dapper stand houdt tegen de verhipstering van Amsterdams Oostelijk havengebied.

Fout! De uitnodiging noemde weliswaar 20.00 als aanvangstijd, maar elke ingewijde weet, dat de stripscene aanvangstijden mediterraan interpreteert. Maar uw sterreporter werd er niet minder enthousiast om omhelsd door feestvarken **Hansje Joustra**, die rechts en links nog wat belde en sprak.

Dan maar koffie drinken in het aanpalende café, waar **Erik Kriek** en bentleden zich tegoed deden aan een maaltijd. Ook werd er verdacht veel drank genuttigd.

Eenmaal in volle heftigheid losgebarsten, bood de avond een uitgelezen kans, stripmakers in hun natuurlijke biotoop te observeren. Zo kreeg uw sterverslaggever van diverse stripartiesten consumpties aangeboden, wat ook aan de open bar te danken zal zijn. De zaak betaalt!

Missie van *Stripschrift* vanavond: een afspraak maken om dieper op de uitgeverij en haar plannen in te gaan, en op haar voorgeschiedenis, want daarover doen meerdere versies de ronde, variërend van 'slaande-deuren' via 'zak-geld' tot 'in-goed-overleg'. Snelheid was geboden want de sfeer raakte rap geanimeerder. Maar **Hansje** en *Stripschrift* sloten een principe-overeenkomst, u kunt dus een achtergrondartikel verwachten (**Joost Swarte**: 'tot gauw').

Toen de glazen voor de zoveelste keer gevuld waren (de bar is open!), beklom eerder genoemde **Joost Swarte** het podium, enigszins gehinderd door **The Unborn Brothers**, de funkamericana-bluesband waar inderdaad **Erik Kriek** (van wie binnenkort een nieuw boek verschijnt, *In the Pines – Five Murder Ballads*) de trommels roerde! De lezer zal nu begrijpend knikken: dáárom moest er voorgedronken worden. **Joost** dook in het verre hanekamverleden van **Hansje Joustra**, indertijd eigenaar van punkzaak **No Fun** op de Rozengracht (waar ook uw verslaggever kocht, zonder te vermoeden dat hij ruim dertig jaar later opnieuw oog-in-oog zou komen te staan met deze tijdgeestheld). **Joustra** bracht ook plaatjes (tegenwoordig: 'vinyl') uit, en **Swarte** voerde de titel 'God loves us, but we don't care' op om **Joustra**'s zakelijk motto uit te leggen: 'I don't care what people say' (het liedje is van **Gods Heart Attack**, voor vinylofielen). **Joost** introduceerde de volgende feestspreker: want wie lag er eind jaren 1970 bij **No Fun** op de stoep om als eerste die single te scoren: **Wiebe Mokken**!

Op het podium stonden onder meer Sam Peeters, Typex, Wasco en Joost Swarte.

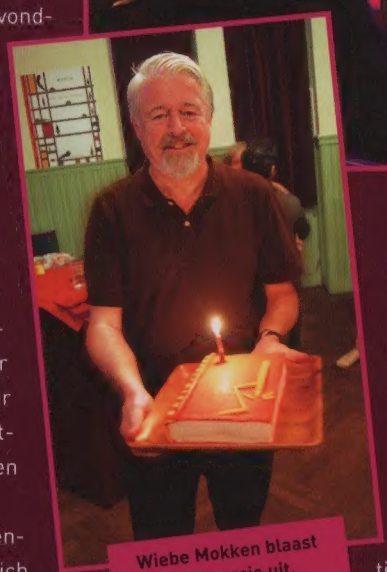

Wiebe Mokken blaast een kaarsje uit.

Mokken woonde als kind enige tijd in de VS en raakte er verslingerd aan comics. Lichtbeelden uit vervlogen tijden bewezen dit: de vierjarige **Wiebe** las al in *Kuifje en de Zonnetempel*. Hij bezat stripwinkel Gojoker aan de Zeedijk en CIA, Comics Import Amsterdam. De-verzamelaar-die-alles-al-heeft besloot de verdiende pecunia te stoppen in Scratch Books, teneinde zelf dan maar de boeken te gaan uitgeven die hij nog niet had, maar wel wilde hebben.

Vanzelfsprekend werden de glazen ook tijdens de speeches gevuld (de bar blijft open!), zodat we er nu écht klaar voor waren: **Swarte, Joustra** en **Mokken** kregen de volle laag!

Wasco gaf lucht aan zijn bewondering voor **Mark Hendriks**: 'Dát werk moet Scratch uitgeven! Niet **Wasco!**'. **Joustra** brulde vanuit de zaal (scoop!) dat **Hendriks**' *Tibet* net verkocht was aan Frankrijk. Het warme applaus gold **Hendriks**, en diens uitgever.

Komisch hoogtepunt was de act van **Typex** met duopartner **Sam Peeters**. Wat **Typex** vertelde, werd door **Sam** live gedoventolkt, over **Swarte**: 'mister monobrow', **Sam**: streep over voorhoofd). **Typex** gaat na *Rembrandt* alleen nog maar direct in het Engels schrijven, te beginnen met zijn biopic *Andy Warhol*.

Het grote nieuws is, dat Scratch een tijdschrift gaat lanceren, *Scratches*, waarin naar verluidt niemand minder dan **Jopo de Pojo** herrijst! Als dat geen wereldnieuws is!

En dan toastte uw verslaggever ook nog met **Edith-made it-Kuyvenhoven, Floor-doyouknowflow-de Goede** en **Guido van Driel** (tweemaal). **Maaike Hartjes** kon hij niet meer bereiken. Na een laatste omhelzing van **Hansje** ging hij op zoek naar de nachtbus... WM

FOTO'S CYRIL KOOPMEINERS

De oortjes van Jean Dulieu en zo

Op 5 september 2015 presenteerde uitgeverij De Meulder het tweede deel in de reeks *De kunst van Jean Dulieu* tijdens het Brabants Stripspektakel in Veldhoven. Het boek met de titel *De verbeelding* bevat meer dan honderd getekende woordspelingen. Ze zijn allemaal cirkelvormig en werden in potlood getekend in de jaren 1989-1991.

Een deel van dit bijzondere werk van de auteur van *Paulus de boskabouter* werd eind vorige eeuw al eens gepubliceerd in het (relatiegeschenk-)boekje *Fietspad*.

Met de publicatie van *De verbeelding* (ISBN 978-90-6447-138-4, hk, 112 pagina's, €19,90) komt de complete collectie nu voor het eerst voor het publiek beschikbaar.

Naast een reguliere handelseditie is er bij de uitgeverij ook een luxe editie (ISBN 978-90-6447-145-2, €29,90) verkrijgbaar.

Het eerste deel in deze reeks verscheen in 2011 als oeuvre-overzicht bij de gelijknamige tentoonstelling over het werk van Jean Dulieu in het Stripmuseum te Groningen. Daarnaast verscheen eerder bij uitgeverij De Meulder een nieuwe, kleine uitgave die het begin vormt van de reeks *Kleine Oortjes*. De delen uit deze reeks bevatten ongepubliceerd, boskaboutervrij werk van kunstenaar Jean Dulieu.

Het eerste deel *Hemelboekje* kwam uit ter gelegenheid van de Beurs voor Bijzondere Uitgevers in Paradiso en bevat een serie potloodtekeningen, waarin Dulieu menselijke eigenaardigheden met het hemelse leven combineert. RS

Beerput

Fietspad

Bruidstaart

Van de uitgever

Helaas verschijnt dit nummer van *Stripschrift* later dan voorzien. Om die reden leek het ons verstandiger het themanummer rond *Heroic-Albums* een maandje op te schuiven.

De redactie heeft trouwens dringend behoefte aan versterking. Vandaar dat we hier ook een oproep doen aan lezers – liefst met wat journalistieke en/of marketing-achtergrond – om zich te melden waar men denkt iets voor ons tijdschrift te kunnen betekenen.

Door stijging van vooral de posttarieven zullen vanaf *Stripschrift 446* de tarieven voor abonnees helaas iets moeten worden verhoogd.

De abonnementstarieven voor 8 mooie nummers van *Stripschrift* zijn als volgt vastgesteld:

Nederland	€54,00
België	€59,00
Overige landen	€75,00

Abonnees die ons machtigen of reeds gemachtigd hebben om het abonnementsgeld jaarlijks automatisch te innen krijgen €1,00 korting!

Leden van Het Stripschap blijven uiteraard ook recht houden op hun korting van €1,25 per jaar.

De uitgever

→ FLITSEN

➲ Zoals te verwachten was had Dordrecht geen miljoenen over voor een nieuw stripmuseum. Plannen voor zo'n museum in de Randstad blijven bestaan. Men richt zich nu op Rotterdam. ➲ Uitgever Marvel is samen met de Amerikaanse zender ABC van plan om een sitcom te produceren. De comedy gaat over de overwerkte en onderbetaalde schoonmakers uit het universum van Marvel. Werktitel is *Damage Control*. ➲ Na een geslaagde crowdfundingcampagne hebben Age Morris (tekst) en Victor Zilverberg (tekeningen), pseudoniemen van Maurice Heuts en Adri van Kooten, *Splinter* kunnen uitbrengen. Het is een spannend verhaal over het thema goed en kwaad, weergegeven in de atoomstijl uit de jaren 1950. De *Splinter*-cartoons van Paul Kusters werden enkele jaren geleden omgedoopt tot *Toos & Henk*. Gelukkig maar. ➲ Bij uitgeverij De Harmonie debuteert Dirk van de Wiel met zijn humorstrip *Van 9 tot 5*. Enkele jaren geleden begon Van de Wiel op Facebook deze strip vol kantoorhumor. Nu heeft hij 20.000 volgers! ➲ Het Utrechts Psalter staat op de Werelderfgoedlijst van Uneso. Het oudste psalmboek van Nederland is gemaakt rond 820 na Christus en is op een bijzondere manier geïllustreerd. Het handschrift leest als een stripverhaal, doordat fragmenten van de tekst boven de psalm zijn afgebeeld. Het Utrechts Psalter wordt sinds 1716 in de Universiteitsbibliotheek Utrecht bewaard. Vanaf 21 oktober is het psalmboek een maand lang te zien in Museum Catherijneconvent. Ook is het boek online te bekijken. ➲ In het kader van de 60e verjaardag van Nijntje bewerkten 60 kunstenaars uit Nederland en Japan elk een wit Nijntje-beeld van 1,8 meter hoog. De beelden waren eerder dit jaar op diverse plekken te zien; 43 beelden zijn op de veiling *Nijntje Art Parade* verkocht. De opbrengst gaat naar Unicef. Het Centraal Museum in Utrecht kocht de beelden van ontwerper Richard Hutten en mode-illustrator Piet Paris aan. Verder wist een aantal Utrechtse ondernemers en particulieren drie beelden te verwerven, waaronder die van Oma Nijn voor de openbare bibliotheek. ➲ Er komt een film over Dick Bos. Filmer Burny Bos is al aan de voorbereidingen begonnen. Naar verwachting is de film, als de financiering helemaal rond is, over twee jaar klaar. ➲ Op het kunstboek *Schaduwwerk* van Jorg de Vos uit 2012 is een vervolg gekomen: *Schaduwwerk II* (ISBN 978-90-8886-210-6, Don Lawrence Collection, 96 pagina's, kleur, hk, €49,95). Het boek bestaat uit schetsen, uitgewerkte tekeningen, afgeronde pagina's, probeersels en vrij werk. ➲ In België is weer een nieuwe stripmuur gerealiseerd; ditmaal van *Jommeke* aan de Lokvogelstraat 3 in Brussel-Laken. De stripmuur is een project van Art Mural naar een origineel ontwerp van Jef Nys' kleindochter Sarina Ahmad. ➲ In *Dagblad van het Noorden* verschijnt iedere vrijdag een pagina met steeds drie afleveringen van *Tom Poes en de pijpleider*. Later dit jaar verschijnt bij uitgeverij Personalia een slappe- en hardekaftuitgave van de strip in een tweetalige editie Grunnens/ Nederlands. Uitgever Seb van der Kaaden heeft de krant ervan weten te overtuigen de strip uit 1971 te plaatsen gezien de actualiteit van het verhaal en de gaswinning en aardbevingen in Groningen.

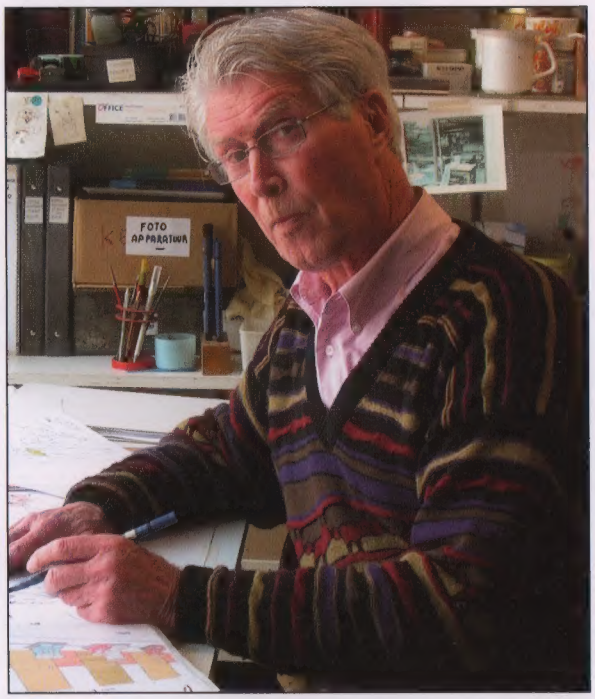

FOTO RIK SANDERS

Fred Marcus
1933 - 2015

Op dinsdagavond 23 juni stuurde cartoonist Fred Marcus mij een letterlijk indrukwekkende e-mail waarin hij aankondigde twee dagen later euthanasie te plegen. 'Jammer...', schreef hij en, zoals gebruikelijk sloot hij zijn tekst af met 'een hartelijke groet uit Nijmegen'. Hij was al geruime tijd ziek, maar uit een laatste pet-scan bleek de ziekte onbehandelbaar te zijn geworden.

Wij hadden de afgelopen jaren regelmatig contact. Niet alleen voor het maken van een interview over zijn loopbaan voor *Stripschrift 436*, maar ook om uit te zoeken of we nog een uitgave konden maken van zijn stripwerk.

Een paar keer ben ik op bezoek geweest in zijn atelier in Hees, waar ik altijd hartelijk werd ontvangen door hem en zijn vrouw Marianne. Het atelier stond vol met dozen en ordners met cartoons; Marcus was één van de meest productieve cartoonisten van Nederland. Internationale faam maakte hij met zijn religieuze cartoons. Dat hij ook strips had gemaakt, waaronder de krantenstrip *Het G.P. Mannetje* voor *De Gelderlander* was in de Nederlandse stripwereld amper bekend.

Ruim een half jaar voor zijn overlijden heb ik hem nog een keer ontmoet in het Ateliermuseum Jac Maris in Heumen. Daar liep een tentoonstelling over zijn werk waar naast cartoons ook schilderijen, keramiek en grafiek van zijn hand te zien waren.

Ondanks zijn afnemende gezondheid was Marcus regelmatig in het museum te vinden om met bezoekers te praten over zijn werk, maar ook over wat hèn bezighield. Marcus was oprecht geïnteresseerd in mensen, een levensgenieter, een familieman, een oud-sporter (voetbal en atletiek) en bovendien een verhalenverteller vol anekdotes en humor. Enthousiast als altijd zat hij nog vol plannen, bij voorbeeld voor zijn nieuwe strip over de engel Bengeltje.

Tijdens de herdenkingsdienst op 30 juni haalden zijn kinderen en kleinkinderen mooie herinneringen aan hem op. De dienstdoende pastoor bekende dat hij wel eens een cartoon illegaal in zijn kerkblaadje had afgedrukt. Had Fred dat geweten, dan had hij daar vast een luchtige grap over willen maken; met zijn scherpe doch genadige tekenpen.

Rik Sanders

→ FLITSEN

➲ Duotone Reclameproductie bracht uit liefde voor *Dick Bos* een fraaie zeefdruk uit van deze stripklassieker voor slechts €15 (exclusief BTW en verzendkosten). Het betrof een mini-oplage van vijftig stuks, maar misschien zijn er nog een paar over. ➲ Standaard is het nieuwe uitgeefhuis geworde van de Nederlandstalige Marvel Comics. De uitgeverij stapt in op het 'Universum van Marvel' vanaf Marvel NOW!. Nieuwe comics van *Iron Man*, *All New X-Men*, *Uncanny Avengers* en *Superior Spiderman* beten begin oktober het spits af en worden begin november gevolgd door *Thor*, *Guardians of the Galaxy*, *Captain America* en *Wolverine*. Nieuwe nummers verschijnen met een tweemaandelijkse frequentie. De uitgaven zijn steeds bundels van drie oorspronkelijke Amerikaanse comics, aangevuld met extra beeldmateriaal. De prijs voor 72 pagina's is €6,99. ➲ Yieha, het internetportaal voor digitale strips van Ballon Media en uitgeverij Standaard, is inmiddels bijna een half jaar actief. Op *Yieha.be* of *Yieha.nl* zijn diverse e-strips te downloaden – koop èn huur –, nieuwtjes te lezen en promo's in te zien. ➲ François Schuiten schijnt een hommage-album te gaan tekenen rond Blake en Mortimer. Klinkt goed! ➲ Bij uitgeverij Lannoo is van de Belgische animatiefilm *Cafard*, gemaakt door Jan Bultheel, een gelijknamige stripbewerking verschenen door Amira Daoudi en Seppe van den Berghe. De strip behandelt het onwaarschijnlijke verhaal van een Belgisch pantserkorps in de Eerste Wereldoorlog. ➲ Kennen jullie Kappie al, Kappie de sleepkabouter? Tralala... Sorry, we laten ons teveel gaan... Onze favoriete knorrepot beleeft iedere zaterdag een aflevering op de Facebook-pagina van het Nationaal Sleepvaart Museum in Maassluis. Momenteel wordt *Kappie en de zeeheks* er gepubliceerd, het eerste deel uit de Stripstift-reeks. ➲ De elektriciteitsnetwerkbeheerder Alliander (Liander) liet een speciale *Donald Duck* samenstellen om kinderen wegwijs te maken in de wereld van de stroom en het gas. Aanleiding is het honderdjarig bestaan van het bedrijf in 2015. ➲ Van Jules Calis is het stripboek *Van Brabant naar Afghanistan ...en terug* verschenen. Hierin vertellen zes Brabantse militairen over hun rol in de vredesmissies in de Afghaanse provincie Uruzgan. Uitgeverij is Pix4prof. ➲ Het Vlaamse blad *P-Magazine* is gestopt, en daarmee ook de voorpublicaties van *Esther Verkest* door Kim Duchateau. ➲ Over Duchateau gesproken... Wie wist dat de gelijknamige veelschrijver de voornaam Paul er ooit zelf heeft bijverzonnen? Wij niet. ➲ Woonstichting Thuis uit Eindhoven gebruikte voor een ingrijpende renovatie van een portiekflat uit de jaren 1950 het medium strip om de huurders te informeren wat hen te wachten stond. De corporatie vroeg de reclame- en ontwerpbureaus Studio 1:1 en Studio Maatwerk om drie simpel uitgevoerde beeldverhalen waarin de planning van het project werd toegelicht. Simpel, omdat veel bewoners nauwelijks Nederlands spreken. ➲ De heruitgave van *Dick Bos* door uitgeverij Panda is al weer enige tijd voltooid. Binnenkort komt de reeks ook beschikbaar voor liefhebbers met een iets smallere beurs, want Hans Matla heeft de resterende exemplaren in de ramsj gedaan.

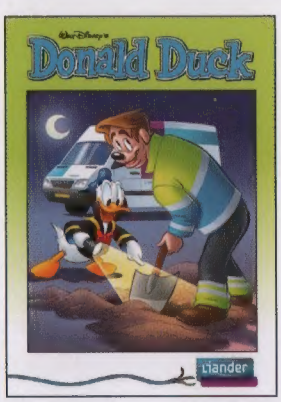

Peter van der Heijden
1974 - 2015

Op woensdag 23 september 2015 werd de stripwereld opgeschrikt door het volkomen onverwachts overlijden van Strip2000-oprichter/uitgever Peter van der Heijden (40) door een hersenbloeding. Van der Heijden was nog geen twee weken daarvoor voor het eerst vader geworden. Hij gold als een 'coming man' in de stripwereld. Van der Heijden werkte eerder in de computergame-industrie en verkocht op enig moment zijn belang. De opbrengst daarvan stopte hij onder meer in Strip2000 met als doel een groot Nederlandstalig humorfonds op te bouwen. Daarnaast sloot Van der Heijden vorig jaar een samenwerkingsovereenkomst met de Franse uitgever Pacquet en bracht hij hun avonturenstrips onder het label Gorilla uit.

Voor de Nederlandse stripwereld en met name zijn fondsauteurs, is zijn overlijden een grote klap. Hoe de uitgeverij wordt voortgezet, is vooralsnog onduidelijk, maar dat men doorgaat is inmiddels zeker.

Wij leerden Van der Heijden kennen toen hij zijn eerste stappen in de stripwereld zette met de organisatie van stripbeurzen, kort voor de eeuwwisseling, en hebben zijn activiteiten de jaren erna zien verbreden, zeker nadat hij afscheid nam van het boekenbeursmetier in 2004. Hij was voor ons altijd een fijne en bevlogen gesprekspartner, al was er natuurlijk wel eens een akkefietje. Maar die zijn er altijd als je wilt samenwerken.

Een heerlijke anekdote is die waarin hij ons belde: 'Wat me nou weer gebeurde, je gelooft het niet!' Wat bleek? Een kakelverse medewerker van Het Stripschap had hem benaderd met de vraag of hij het blad *Stripnieuws* kende en of hij erin wilde adverteren. Daarbij volledig voorbijgaand aan het feit dat Peter in 2003 aan de basis heeft gestaan van dat blad.

Anekdotes als deze blijven we ons graag en nog lang herinneren.

Redactie Stripschrift

INTERNETSTRIP *DE UITGEVERIJ* VAN YPE DRIESSEN – 21 APRIL 2015

MARQ DENKT

aan een kleine prins

door Marq van Broekhoven

Hallo, lieve mensen.
Vandaag ga 'k weer 'ns 'n sprookje verstrippen.
Het gaat over een kleine prins.
Er was eens, niet zo lang geleden, in een land niet zo ver van hier, een kleine prins, die luisterde naar de naam Pierre.
'k Luister ook naar andere dingen, hoor.
Maar m'n naam is Pierre.
In het land van prins Pierre heerste welvaart en vrede. Toch hadden de mensen het gevoel dat het hen aan iets ontbrak.
Ja, kweenie.
'n Zeker je-ne-sais-quoi-pas.
Zo'n leegte in mij.
Heb jij dat ook?
Ja, poe! Praat me d'r niet van!
'k Heb geen dromen meer.
Ja, ik ook...
Dat was een probleem.
Gelukkig vond prins Pierre op een goede dag een mysterieus apparaat.
Hee...
Wat is dit voor 'n mysterieus apparaat?
Het bleek een toestel te zijn dat dromen kon laten uitkomen.
En toevallig had de kleine prins heel veel mooie, interessante en nuttige dromen...
'n Boom waar verhalen aan groeien...
'n Wasmachine waarin je verdwenen sokken terug te vinden zijn...
'n Bril die je laat zien wie de liefde van je leven wordt...
En...
En...
En al zijn dromen werden bewaarheid.
'n Camera waar schilderijen uit komen...
Twee tieten in 'n envelop...
Het volk was enthousiast en de kleine prins werd door iedereen op handen gedragen.
Hoera!
Leve prins Pierre!

Al gauw wist hij zich te omringen met de grootste dromers van het land.
Samen kunnen we dit land hervormen!
We gaan de mooiste dingen bij elkaar dromen!
Hup, hup! In de hoefjes!
De meest fantastische nieuwe dromen kwamen uit en het hele land kon ervan meegenieten. Zelfs de buurlanden werden enthousiast.
Es lebe der Pierre!
Hurray!
Vive le petit prince!
En al gauw gingen zijn droomloze onderdanen ook dromen...
Hmmm...
Pierre leerde een lieve prinses kennen, die dezelfde dromen had als hij. Al gauw stapten ze in het huwelijksbootje, toegejuicht door hun enthousiaste landgenoten.
'n Echt droomschip!
Oh, Pierre!
En ze kregen samen een droom van een kind.
'n Mini-kleine prins...
Enkele dagen later was Pierre dood.
Uit.
Wat 'n WAARDELOOS einde!
Zo zou 'n verhaal toch niet af moeten lopen.
snif
Uit.
Voor Peter van der Heijden

Striptekenaar en animator Milan Hulsing (1973) heeft het niet zo op realistische verhalen. Zijn stripbewerking van *De aanslag* van Harry Mulisch mocht vooral geen standaardoefening worden. Daarin is hij uitstekend geslaagd. De grafische roman is een fraai kijkspel geworden met een vleugje magie en vanuit meerdere perspectieven gepresenteerd.

Milan Hulsing

Realisme interesseert me niet

WILLARD MANS

Z'o'n typische vierseizoenenochtend in Delft: zon, banen regen, wind. Het weerhoudt de vooral Aziatische toeristen niet de eerste Vermeer-souvenirs te kopen (denk aan meisje-met-pareloorbelmok). In café Kobus Kuch (60.000 punten huisgemaakte appeltaart per jaar) wacht Milan Hulsing op Stripschrift, *niet met de afgesproken* De aanslag *voor zich, maar met een dubbele cappuccino. Die is nodig ook, want Milan is grieperig, een paar dagen na de feestelijke overhandiging van het eerste exemplaar van zijn grafische roman* De aanslag *aan de weduwe Mulisch, en vooral het uiteraard hiernavolgende kroegbezoek.*
En nu de naam Mulisch toch al gevallen is...

Milan Hulsing: Ja, daar kon ik gif op innemen, als je iets met Mulisch doet, dan gaan de gesprekken altijd eerst over de grote bard, Neêrlands bekendste pijproker en zelfverklaard genie, Harry Kurt Victor Mulisch. Net als toen mijn vorige grafische roman – *Stad van klei* – in 2011 uitkwam, die in Egypte speelde, en daar net de Arabische Lente was uitgebroken. Die opstanden in Libië, Tunesië en Egypte speelden mijn boek ook wel in de kaart, want de corrupte overheid was zeker een thema, maar gevolg was wel dat ik met het journaille eerst moest bomen over de politiek (Hulsing woonde tijdens het tekenen in Caïro. WM.) en minder over mijn roman.

Vreemdeling

Dat mijn volgende roman een Mulisch-bewerking zou worden, was aanvankelijk helemaal niet de bedoeling', vervolgt Hulsing. 'Over *Stad van klei* was mijn uitgever, Oog & Blik/Bezige Bij, best tevreden. 2013 was het Camus-jaar, dus zagen zij wel wat in een stripbewerking van een titel van Albert Camus. De keuze viel op *L'etranger* uit 1942, hier bekend als *De vreemdeling*. Ik ging er enthousiast mee aan de slag. Camus boeit me. Mijn vrouw werkt voor het ministerie van Buitenlandse

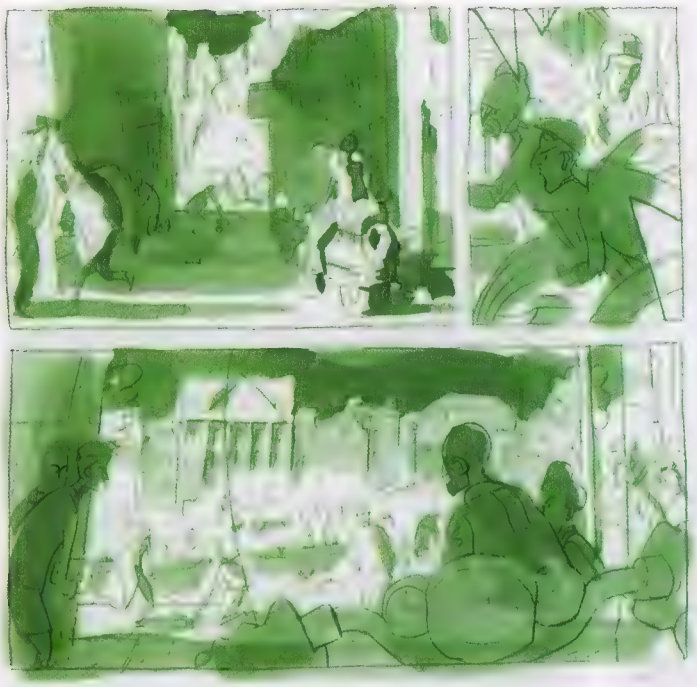

LINKS - **Voorstudies die Hulsing maakte voor een scène in *De aanslag* rond de bestorming door boze burgers van Felix Meritis in 1956. Aanleiding was de inval van Russische troepen in Hongarije. In het gebouw zetelde de CPN en haar dagblad *De Waarheid*.**

Zaken; we woonden eerder in Pakistan, waar *Wat Fred niet wist* ontstaan is, in Caïro, waar *Stad van klei* ontstond en nu dus in Delft, waar ik *De aanslag* tekende. En ik hoop dat we nog een keer op reis gaan, naar Turkije of Libanon. Kortom, ik snap wel dat Camus, een echte *pied noir*, een kind van Frans-Algerijns ouders, tussen twee culturen leeft. Hij beschrijft de *clash of cultures* van binnenuit. En vergeet niet dat de breuk van Frankrijk met de kolonie Algerije in de jaren 1950 en 1960 met een echte, bloedige onafhankelijkheidsoorlog gepaard ging, in tegenstelling tot de afscheiding van bijvoorbeeld Marokko. Tegen die achtergrond zien we de antiheld uit *De vreemdeling*, Meursault, die een moord begaat waar een racistisch luchtje aan kleeft. Die moord is er blijkbaar tot daar aan toe, maar wat hem vooral wordt aangerekend is zijn onverschilligheid.

Enfin, de eerste schetsen zijn klaar, wanneer Gallimard, de Franse uitgever roet in het eten gooit. De aanvankelijke toestemming om *De vreemdeling* zonder beperkingen te verstrippen wordt ingetrokken. Mijn bewerking mag alleen in Nederland en Vlaanderen uitgebracht worden.

Wat blijkt: er blijkt nog een stripmaker met *De vreemdeling* bezig: Jacques Ferrandez, met uitstekende papieren: zelf geboren Franstalige Algerijn en schepper van het tiendelige *Oriëntaals dagboek/Carnets d'Orient*, over de geschiedenis van Algerije van de 19e eeuw tot de jaren van de Onafhankelijkheidsoorlog. Die *Carnets d'Orient* zijn niet allemaal vertaald, maar *De vreemdeling* verscheen in 2013 bij uitgeverij Blloan en valt mij vies tegen. Ferrandez' bewerking is een standaard stripbewerking geworden. Hij neemt nergens zijn artistieke vrijheid om de vreemde, ogenschijnlijk onaangedane maar in de kern nietsontziend eerlijke Meursault visueel te karakteriseren. Ik zou dat beslist anders hebben aangepakt, maar: einde oefening.

Stempel

Mijn uitgever kwam toen met *De aanslag* van Harry Mulisch als uitgangspunt voor een bewerking, waar ik, eerlijk is eerlijk, zelf niet opgekomen zou zijn. Een eigen scenario, zoals mijn album met Michiel de Jong, *Lana Planck: Operatie Hanuman* uit 2008 is prachtig, maar financieel link, als je het niet in bij voorbeeld een dagblad kwijt kunt. Ik red me, omdat ik ook een dag les geef aan de Sint Joost. Maar ik heb beslist goede herinneringen aan die roman van Mulisch. Ik heb het boek, zoals de meeste Nederlanders waarschijnlijk, op de middelbare school gelezen, voor mijn boekenlijst. Met het voorstel van de uitgeverij ging ik akkoord, maar ik nam me wel voor om een stevig persoonlijk stempel op het album te drukken, zodat mijn naam terecht náást die van Mulisch zou staan, en niet eronder zou bungelen.

Dus: vooral niet nog een keer naar de verfilming van Fons Rademakers kijken, net zoals ik bij mijn bewerking van de Egyptische novelle *Stad van klei* mijn exemplaar van het door mij bewonderde Pascal Rabaté's *Ibicus* in de opslag in Nederland liet. Voordat je het weet kom je niet meer van die beelden af. In *Mooi is dat*, het boek met korte strips over Nederlandse literatuur, zie je soms de film-

ONDER - **Schets van de hoofdpersoon Meursault uit het boek van Camus. Het hele album ging niet door.**

BOVEN – Significant kleurgebruik in *De aanslag*. Het gruwelijke verleden uit 1944 (kil-blauw) overvalt Anton voor de eerste keer in 1952 (rood), doorgevoerd in de tekstballon en in het hoofd van klasgenootje Fake, zoon van de gedode NSB'er, die inderdaad nog gaat optreden in het verhaal.

personages één-op-één terug. Daarom kies ik graag voor onbekende verhalen, zoals bij *Stad van klei*. Niemand hier kende die novelle van Mohammed El-Bisatie.

Maar *De aanslag* kent iedereen... *(lachsalvo in Kobus Kuch)* Ik sta achter de keuze voor *De aanslag*; de beeldroman heeft het toch al zo moeilijk. In de filmwereld geldt dat een kwart van de boekenkopers ook in de rij voor de bioscoopkassa staat bij een boekverfilming. Stel nu eens dat slechts één procent van *De aanslag*-kopers mijn strip koopt! Van *Stad van klei* zijn er, meen ik 3500 stuks, gedrukt. Dat moet met *De aanslag* te overtreffen zijn.

Maar, terugkomend op dat persoonlijk stempel, realisme doet me niks. Guy Delisle, met wie ik naast ons beroep deel dat onze partners in den vreemde werken, loopt vooral als observator rond door bij voorbeeld Birma, met zijn kind als bliksemafleider. Niks voor mij. Ik heb het gewoon niet op realistische verhalen. Zelfs mijn nonfictie-stripessay over die Arabische lente, *Stille chaos*, voor de Jan Hanlo media-essayprijs 2011, eindigt magisch-realistisch. Het eerste wat mij bij *De aanslag* te doen stond, was dan ook niet het plot, maar de kleuren, daar begon ik mee. In *Stad van klei* stuurden de twee tinten sepia de lezer. De kleuren moeten de lezer helpen, tot in de tekstballonnen toe, ook in *De aanslag*. Blauw voor het verleden, dat voor hoofdpersoon Anton Steenwijk in de winter van 1944 begon. Dan voeg ik beige toe, en groen, oranje, rood. Die kleuren komen overeen met de stadia waarin Anton verkeert: van zijn verleden wil hij aanvankelijk niets weten, maar omdat dat verleden kennelijk wel wat van hem wil, stelt hij uiteindelijk de hamvraag aan het lot: waarom?

Het plot was stap twee. Mulisch' roman telt weliswaar vijf hoofdstukken, chronologisch gekoppeld aan een jaartal, maar hij springt heen en weer in de tijd. Dat kun je als tekenaar niet flikken, zelfs niet met kleuren als geheugensteun. Ik maakte een nieuwe chronologie, met de aanslag zelf als startpunt, waar die bij Mulisch pas later op het toneel komt.

Magie

Vervolgens wilde ik mijn voorkeur voor het magische over het verhaal leggen. Een voorbeeld: op een bepaald moment, schrijft Mulisch, 'zakt Anton door de grond'. Mooi, dat teken ik dan letterlijk, wat de cliché-uitdrukking gelijk krachtiger maakt. De ellende van Anton start in Haarlem, dat ik perspectivisch vertekende, compleet

en een onzichtbaar halfrond
Het middelpunt...
van deze sfeer...
...valt samen met die van de aarde...
En de lijn die vanuit dat middelpunt...
via de waarnemer recht omhoog loopt...
...die lijn heet de zenit.
En naar beneden heet de nadir.
Haaks daarop staat de astronomische horizon

RECHTS – Anton op vrijersvoeten. Hulsing speelt met de tijd, want een steeds wisselende stoet steeds meer ontklede meisjes figureert tijdens één monoloog over de werking van de sextant.

Een man die in een schacht door de aarde springt, zal door de zwaartekrachtwerking heen en weer geschoten worden
Vrije val
Vrije val
Velociteit = 0
6371 KM

Niet daarheen
Daar zitten joden
Wat zeg je
Ja, ik wist het ook niet, maar mijn vader kennelijk wel.
Er zat een joods gezin ondergedoken...
... met een klein kind ...
... al sinds driejaarvoortig

LINKS – Hulsing blaast het cliché 'door de grond zakken' nieuw leven in, pakt door met een originele insert uit *Natuur en techniek* en herhaalt dit beeld, zodat het tot een betekenisvol Leidmotief wordt in deze drie pagina's.

met hijskranen, zoals Frans Masereel dat al eerder deed. Masereel ken ik via mijn grootvader, Ber Hulsing, die zelf illustrator en cabaretier was, en die net als Anton de gevolgen van de Koude Oorlog zelf ondervond. Ook in mijn eerdere strip *Wat Fred niet wist* breng ik een hommage aan Masereel (Op Youtube staat een ontroerend filmpje van Ber Hulsing met zijn vrouw en zangpartner. WM). Ik vind het interbellum toch mijn favoriete periode, omdat er geen grenzen bestaan tussen de Grote en de toegepaste kunst. George Gross kun je voor hetzelfde geld kunstenaar of cartoonist noemen.

Nog een voorbeeld: op de plek waar Antons huis en thuis stond, dat door de Duitsers in brand werd gestoken, groeit onkruid. De burgerbuurtjes mopperen over brand(!)netels, maar Anton wordt door het wurgend onkruid aangevallen, een beeld dat ik kon vasthouden tot aan het slot. Dat is het gif, dat Anton moet bestrijden. Ik wilde daar eerst ook nog klaprozen aan toevoegen om naar de Eerste Wereldoorlog te verwijzen, maar ook die toevoeging sneuvelde: het werd gewoon te vol.
Mijn vierde ingreep was het perspectief. Ik vind meerdere perspectieven spannender. Mulisch zei over de aanslag dat hij complexe gebeurtenissen simpel wilde vertellen. Ik wil die vertelling niet simpel bewerken. Anton heeft een huis in Toscane, waar hij overvallen wordt door paniek. Ik heb die scènes wel getekend, maar ik was er niet tevreden over. Weg ermee. Nu laat ik de foto's uit het fotoalbum van zijn dochter die passage vertellen. Ook de slotscène krijgt een spectaculaire verteller: het Joodse gezinnetje, dat bij de buren ondergedoken zit en dat de aanleiding is voor het gezeul met de door het verzet gedode NSB'er Fake Ploeg, en dus voor het drama dat het leven van de 14-jarige Anton in zijn wurggreep houdt.

Ons gesprek loopt ten einde. Kroost moet van school gehaald, treinen niet gemist. Stripschrift *informeert nog naar de contacten met broer Hisko Hulsing, bekend van de animatiefilm* Junkyard. *'We werken niet samen, we zijn wat werk betreft echte éénpitters'.*
Wat zijn de toekomstplannen? Hulsing fantaseert over een literaire Philémon. *Laatste nieuws: hij is dolgelukkig met het feit dat hij de Franse vertaling van* Stad van klei *nog aan de hoogbejaarde Egyptische schrijver heeft mogen overhandigen, vlak voor dat deze overleed.*
Ere wie ere toekomt.

willard.mans@stripschrift.nl

LINKS – Hulsing grijpt in in het scenario van *De aanslag* van Mulisch. De hele Italië-passage, waarin Anton al hyperventilerend overvallen wordt door flashbacks, vertelt Hulsing middels bladzijdes uit het vakantiealbum van Antons dochter, compleet met ringband.

Ring, Jensen en Lygum
De Denen van Toonder

JAN-WILLEM DE VRIES

BOVEN – De drie Denen. Van links naar rechts Børge Ring, Bjørn Frank Jensen en Per Lygum (Toonder Studio's, jaren zestig).

In 1952 kwamen ze in dienst bij de Amsterdamse Toonder Studio's: Børge Ring en Bjørn Frank Jensen. En niet veel later ook Per Lygum. Drie multitalenten uit Denemarken, die jarenlang het kloppende hart vormden van Marten Toonders tekenfilmafdeling.
Ze verdienden hun sporen als regisseurs en animatoren. Minder bekend is dat ze daarnaast ook actief zijn geweest als striptekenaar. Van Børge Ring kennen veel mensen nog wel de strips *Distel* en *Kobus en Kachelmans*. Maar wie herinnert zich nog de gagstrip *Nop* van Bjørn Frank Jensen of het krankzinnige *Planckton* van Per Lygum?

De Denen beheersten verschillende technieken en konden moeiteloos aanhaken bij de tijdgeest. De carrière van Børge Ring werd uitgebreid behandeld in *Stripschrift 439*. Dit artikel zoomt daarom vooral in op de carrières van Bjørn Frank Jensen en Per Lygum.

De beginjaren in Denemarken

De vader van Bjørn Frank Jensen (Grenå, 26 januari 1920 - Hilversum, 30 september 2001) was krantenredacteur. Hij werkte voor de provinciale pers en in zijn vrije tijd hield hij zich bezig met schilderen, fotograferen en keramiek. Hij kon al lezen voordat hij naar school ging en zijn talent voor tekenen was al ontdekt door de onderwijzeres voor wie hij de bordtekeningen maakte. Vanwege de functie van zijn vader had de jonge Bjørn vrij toegang tot de lokale bioscoop in Grenå waar hij als zesjarige filmpjes zag met Mickey Mouse, Charlie Chaplin, Buster Keaton en Felix the Cat. Later verhuisde het gezin naar Kopenhagen, waar zijn interesse voor tekenfilms groter werd door de kennismaking met Popeye, Betty Boop en Flip the Frog. Jensen hield een plakboek bij waarin hij allerlei artikelen bewaarde die met tekenfilms te maken hadden.
Op elfjarige leeftijd deed hij mee met een tekenwedstrijd die was uitgeschreven door het Koninklijk Theater in Kopenhagen. Met zijn tekeningen van de personages uit *De ingebeelde zieke* van Molière won hij de eerste prijs. Die bestond uit een meccanodoos en een jaar lang gratis naar het theater.
Na het gymnasium en de Technische School trad hij op vijftienjarige leeftijd in dienst bij reclamebureau Monte

De gaeve Riddere
FRIT EFTER MARK TWAIN
DEN UNGE MAND TRØDTE FORST, AT HAN VAR FANGET AF EN SINDSYG, MEN DA DE DRAGER GENNEM BYEN, OPDAGER HAN, AT DET ER HAM SELV, OG IKKE RIDDEREN, DER VÆKKER OPSIGT.

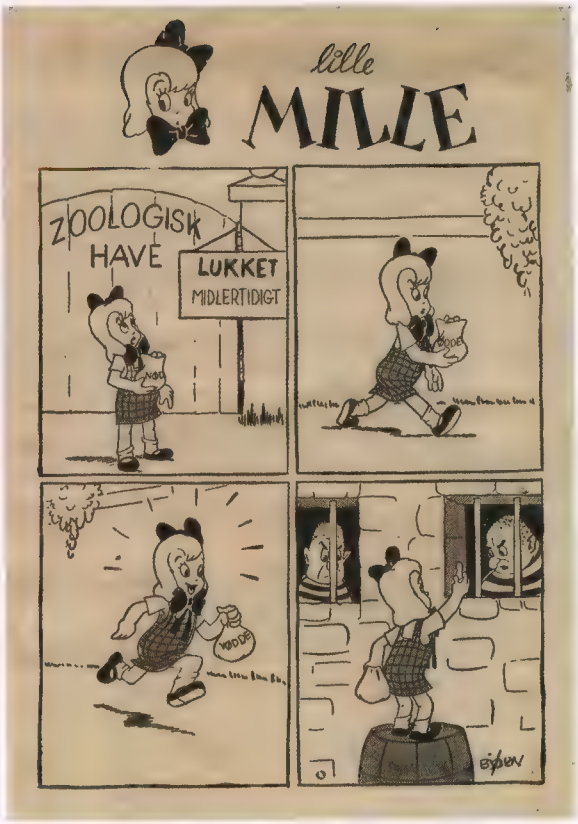

GEHEEL LINKS – ***De gaeve riddere*** door Bjørn Frank Jensen (1943).

LINKS – ***Lille Mille*** door Bjørn Frank Jensen (1944).

Rossi, waar hij leerde animeren van de tekenaar Henning Dahl Mikkelsen, die later bekend zou worden met zijn strip *Ferd'nand*. Mikkelsen had veel contact met zijn oude leermeester Jörgen Muller van reclamestudio Gutenberghus Reklame Film. Eén van de medewerkers daar was de zeventienjarige Børge Ring (Ribe, 17 februari 1921). Toen Ring hoorde over de tekenfilmfan Jensen besloot hij om deze op te zoeken. Al snel voerden ze urenlange gesprekken over hun vak en in de avonduren werkten ze ideeën uit voor een lange tekenfilm.

Kennismaking met Lygum

Vanaf 1940 toerde Ring als muzikant met het orkest van Svend Asmussen door het buitenland. Jensen tekende in 1943 en 1944 één van zijn eerste grote strips *De gæve riddere*, losjes gebaseerd op Mark Twains boek *A Connecticut Yankee in King Arthur's Court*. De strip werd als vervolgverhaal gepubliceerd in het Deense jeugdblad *Højt Humør*. Voor hetzelfde blad tekende hij ook de gagstrip *Lille Mille* (1944).

De vrolijke tekenstijl stond in schril contrast met de realiteit van de Tweede Wereldoorlog. Jensen was in die periode getuige van gruwelijke daden van de Duitsers. Hij zag hoe een kind met een bajonet werd vermoord en hoe een oude man in een rolstoel werd geliquideerd omdat hij niet op tijd binnen was voor de avondklok.

Als animator werkte hij mee aan de eerste lange tekenfilm van Denemarken - *Fyrtojet* (1946) – gebaseerd op het verhaal *De tondeldoos* van Hans Christian Andersen. Daarnaast illustreerde hij enkele jeugdboekjes.

In het najaar van 1946 reisde Jensen met twee collega's naar de Moor Hall Studio in Cookham in Engeland. Daar leerde hij veel over het vak van ex-Disneyregisseur David Hand. Maar omdat ze geen werkvergunning kregen keerde het gezelschap na een half jaar teleurgesteld weer naar huis.

In 1948 stelde Jensen aan Ring voor om samen een tekenfilmstudio te beginnen. De eerste opdrachten had hij al binnen. Ring wilde maar wat graag en besloot om het orkest hiervoor te verlaten. De glorietijd van de 'swinging jazz' liep ten einde en het orkest begeleidde nu veel revues. En daar klopte zijn hart minder voor.

Ze richtten hun studio op in Kopenhagen, samen met producent Arne Rønde Kristensen, een voormalige klasgenoot van Ring. Onder de naam 'Ring, Frank en Rønde' maakten ze tekenfilms als *Fest i skoven* (1950) voor wasmiddelfabrikant Persil en *Lykkeberg Havfruesild* (1950) voor Lykkeberg-visconserven.

De studio werd regelmatig bezocht door de jonge animator Per Lygum (31 juli 1933 - 22 oktober 1997) die er hele dagen kon doorbrengen en het maar wat interessant

ONDER – Gagstrip van Bjørn Frank Jensen, waarschijnlijk ongepubliceerd (jaren 1940).

POMMUS — alle Tiders dejligste Drik — fortæller om ODYSSEUS
TI ÅR HAVDE DEN TROJANSKE KRIG VARET – MEN NU DROG SEJRHERRERNE HJEM TIL GRÆKENLAND –
BLANDT DEM KONG ODYSSEUS MED SINE MÆND.
EN KRAFTIG STORM BLÆSTE HANS SKIBE OP PÅ EN UKENDT Ø – OG MED 12 AF SINE MÆND-
– GIK HAN I LAND. HVAD DE OPLEVEDE HER FORTÆLLES NÆSTE SØNDAG.
KOPYR. NORDISK TEGNEFILM-VEDBÆK

BOVEN – *Odysseus* door Bjørn Frank Jensen (ca. 1950).

vond om naar de werkzaamheden van de animatoren te kijken. Toen Ring en Jensen hem de deur uit wilden werken zette Lygum zijn voet ertussen. Hij bood aan om een week gratis voor ze te werken en als ze hem daarna niet wilden hebben zou hij niet meer terug komen. Het aanbod werd aangenomen en Lygum is ook na die week gebleven.

Deense studio

De kleine studio was in 1948 betrokken bij de voorbereidingen van een tweede Deense tekenfilm, gebaseerd op het verhaal *Domme Hans* van Hans Christian Andersen. Jensen had in de zomer van dat jaar al storyboards voor het verhaal getekend en het plan was om de tekenfilm gezamenlijk te gaan maken met de studio Nordisk Film. In 1949 reisden Ring en Jensen naar Engeland om dit keer samen van David Hand te leren. Eenmaal terug in Denemarken kregen ze een brief van de Amerikaan waarin hij liet weten dat de Moor Hall Studio tegen het einde van dat jaar zou gaan sluiten. Hand zou terugkeren naar Amerika. Bij de Denen ontstond nu het idee om hem te vragen om hun tekenfilm te gaan regisseren.

ONDER – *Stuurman Rolf* van Børge Ring en Lo Hartog van Banda (ca. jaren 1960).

Op hun uitnodiging kwam David Hand in januari 1950 naar Denemarken. Hij verbleef een tijdje in de studio van Ring en Jensen en gaf tevens een seminar over animatie. Tot verdere samenwerking kwam het helaas niet. Nordisk Film vond zijn salariseisen te hoog. Hand vertrok weer naar Amerika en het filmproject *Domme Hans* kwam stil te liggen. Ring, Jensen en Kristensen hadden echter al behoorlijk geïnvesteerd in de productie. Er lag bij voorbeeld een flinke rekening voor een tekenfilmcamera die was overgenomen uit de inventaris van de Moor Hall Studio. Om ze financieel tegemoet te komen nam Nordisk Film hun studio over, waarbij Nordisk 51 procent van de aandelen zou krijgen en de naam van de studio omdoopte in A/S Nordisk Tegnefilm.

Deze bedrijfsnaam prijkt ook op een reeks stripstroken die Jensen destijds tekende over de avonturen van Odysseus. Dit was een opdracht voor Pommes, hoogstwaarschijnlijk een merk appelsap, dat de strip sponsorde. Voor deze heroïsche strip had Jensen zich een realistische tekenstijl aangemeten.

Het was een slechte periode voor het bedrijf en uiteindelijk werd de studio van Ring, Jensen en Kristensen helemaal overgenomen door Nordisk. Kristensen moest bij die overname vertrekken omdat er al een producent in dienst was bij het bedrijf. Voor Ring en Jensen werden de arbeidsomstandigheden er ook niet gezelliger op en ze besloten in 1952 om naar Nederland te vertrekken en te gaan werken voor de Toonder Studio's. Ring was daar in 1946 al eens langs geweest toen hij Amsterdam bezocht met het orkest. Marten Toonder had hem bij die gelegenheid zelfs al een baan aangeboden, maar Ring vond het toen te vroeg.

Maar in 1952 wilden de Denen graag in dienst treden. En ze waren van harte welkom! Niet alleen vanwege hun talent, maar ook omdat ze een grote opdracht meebrachten die de Toonder Studio's ƒ150.000 opleverde.

Tekenfilms... maar ook strips!

Kort na hun aanstelling kwam ook Lygum naar Amsterdam. Lygum was een eigenaardige artiest die soms op

bijzondere wijze invulling gaf aan zijn leven. Zo probeerde hij verschillende collega's bij Toonder over te halen om samen met hem te gaan duiken bij de Deense kust, omdat daar een schip met goud zou zijn vergaan. Op andere momenten kon je hem in het water aantreffen om onderwaterschilderijen te maken. Zijn vrouw Irene zat dan in een bootje op hem te wachten.

In de decennia 1950 en 1960 werkten de Denen aan talloze tv-reclames en een paar autonome Toonder-producties. Naast de tekenfilmproductie werden ze soms ingeschakeld voor de strips. Toen er een tekenaar ziek was schetste Ring bij voorbeeld enkele stroken van de *Tom Poes*-strip *De feuniks*. En Lo Hartog van Banda, één van Toonders belangrijkste schrijvers, deed een beroep op Ring voor een nieuwe strip met de titel *Stuurman Rolf*. Ring werkte enkele stroken uit, maar de strip bleef steken in de ontwikkelingsfase.

Toen de Toonder Studio's werden ingeschakeld bij de stripproductie voor weekblad *Donald Duck* werkte Jensen mee aan een aantal strips van *De kleine boze wolf (1965/1966)*. Aan het Zweedse Semic Press leverden de Studio's strips van het figuurtje Pelle Svanslös, waarvoor de animator schetsmatige opzetjes maakte.

Jensen droeg ook bij aan de ontwikkeling van het personage Aafje Anders, die uiteindelijk zou worden getekend door Jan van Haasteren. De heldin heette in dit stadium nog Aagje Anders. Jensen schetste een aantal charmante Aagjes, maar daar bleef het voor hem bij.

BOVEN – ***Nicolai's wijsje* van Bjørn Frank Jensen (jaren 1950).**

Projecten van Jensen

In zijn vrije tijd schreef en tekende hij ook twee jeugdboekjes die helaas ongepubliceerd bleven. Het ene verhaal, *Nicolai's wijsje,* was geïllustreerd in een stijl die naadloos aansloot bij de populaire reeks *Gouden Boekjes*. Het werd echter afgewezen. Het andere jeugdboekje is misschien wel Jensens meest persoonlijke project te noemen. Onder de titel *Rood, geel en blauw werkte* hij een

LINKS – **Pelle Svanslös, een figuurtje bedacht door Gösta Knutsson. Schetsen van Bjørn Frank Jensen (ca. jaren 1960).**

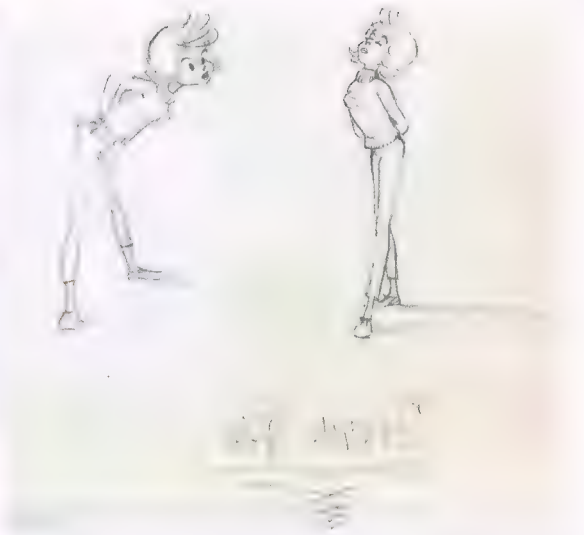

BOVEN – *De slapende draak* van Bjørn Frank Jensen (1973).

RECHTSBOVEN – Twee studieschetsen voor Aagje Anders door Bjørn Frank Jensen (ca. 1971).

verhaal uit waarin duidelijk stelling wordt genomen tegen racisme en rassenhaat. Kleur speelde hierin een belangrijke rol. Daarom maakte hij voor iedere illustratie verschillende kleurstudies om tot het beste resultaat te komen. Ook dit verhaal bleef helaas ongepubliceerd in de la liggen. In 1971 leek het er even op dat Jensens verhaaltjes zouden worden gepubliceerd via zijn werkgever, de Toonder Studio's. In samenwerking met uitgeverij Ring (geen relatie met Børge!) had Toonder een boekje op de markt gebracht met de titel *Tom Poes en de toverfluit*. Daar zat een klein grammofoonplaatje bij met liedjes. Het was de bedoeling om meer van zulke boekjes te gaan uitgeven en *Nicolai's wijsje* en *Rood, geel en blauw* zouden de volgende delen worden. Maar het project bleef helaas steken bij het ene *Tom Poes*-boekje.

Jensen maakte ook nog het korte verhaal *De slapende draak*. Dat werd gepubliceerd in *Donald Duck 6* van 1973. In hetzelfde jaar maakte hij voor *Pep* de strip *Nop*, die hij ook zelf bedacht. Nop was een hofnar die grapjes beleefde van één strookje.

Krankzinnig en geniaal

Ook Per Lygum werd actief als striptekenaar. Hij maakte van 1971 tot en met 1973 de serie *Planckton* die werd gepubliceerd in *KRO Gids*. Het was een opvallende strip vol bizarre figuren, felle kleuren en een vreemd soort

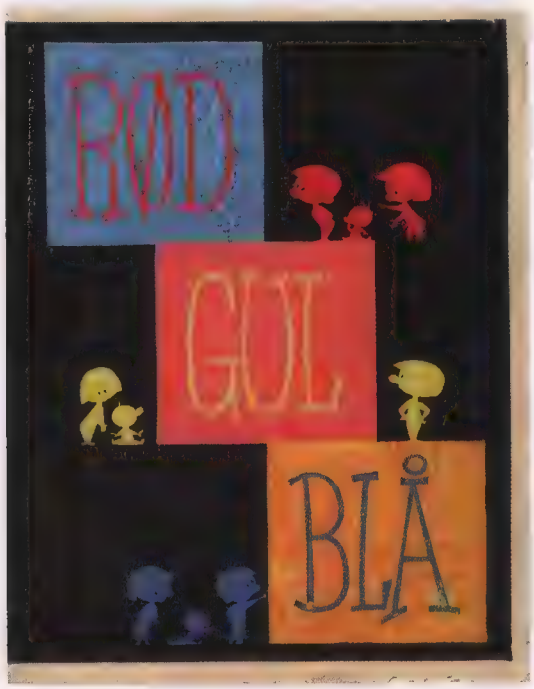

RECHTS – Cover en twee illustraties uit *Rood, geel en blauw* van Bjørn Frank Jensen (jaren 1950).

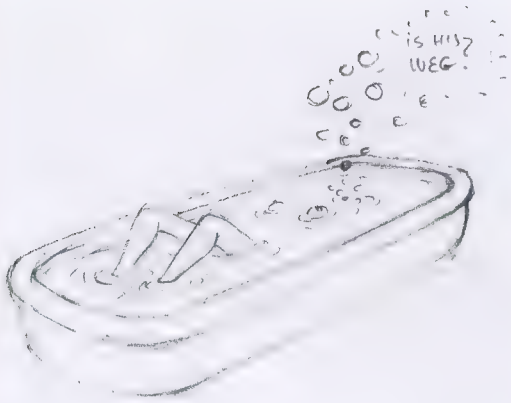

PLANCKTON
?
UH!... NEEMT U MIJ NIET KWALIJK MAAR U ZIT ERGENS OP!
JAWEL, DAT WEET IK!
.... HET IS MIJN VERZAMELING! IK BEN NAMELIJK VERZAMELAAR ZIET U?
HM!... DIE ... VERZAMELING ZIET ER ERG APPETIJ... .....IK BEDOEL INTERESSANT UIT!
U JIJ ER ZEKER NIETS VAN WILLEN AFSTAAN...HE?
NEE, BESLIST NIET!!
BAH!...WAT EEN SCHAAMTELOZE VENT!
....JE KUNT TEGENWOORDIG NIEMAND MEER VERTROUWEN!..
SLURP!
HIHI!...
IS DAT EVEN HANDIG! IK ZOEK AL JAAAREN NAAR IETS WAAR IK MIJN VERZAMELING IN BEWAREN KAN!

humor. In *Planckton* zien we precies waar de eigenzinnigheid van Lygum toe kon leiden. De illustraties kunnen zowel krankzinnig als geniaal worden bestempeld.
Lygum had zichzelf inmiddels al bewezen als een regisseur wiens hersenspinsels konden leiden tot interessante tekenfilms. Voor Philips maakte hij een aantal tekenfilms waarin hij zijn gekke invallen wist te combineren met een vertelstructuur die een stuk informatie kon overbrengen aan het publiek. Philips was tevreden over die combinatie en liet hem meerde filmpjes regisseren. In 1980 maakte Lygum voor Philips het filmpje *Balzaal*, dat tijdens het animatiefilmfestival in Annecy in de prijzen viel.
In 1984 tekende Bjørn Frank Jensen nog een strip over Tico Tac, een figuurtje dat door Dirk Arend van Duijn was ontworpen om op te treden in een videoclip voor kinderen. Jensen animeerde het tekenfilmfiguurtje en tekende ook de gelijknamige strip die verscheen in het magazine van platenmaatschappij Boni Records.
Jensen was co-regisseur van Nederlands eerste lange tekenfilm *Als je begrijpt wat ik bedoel* (1983) met Heer

BOVEN – *Planckton* door Per Lygum (ca. 1972).

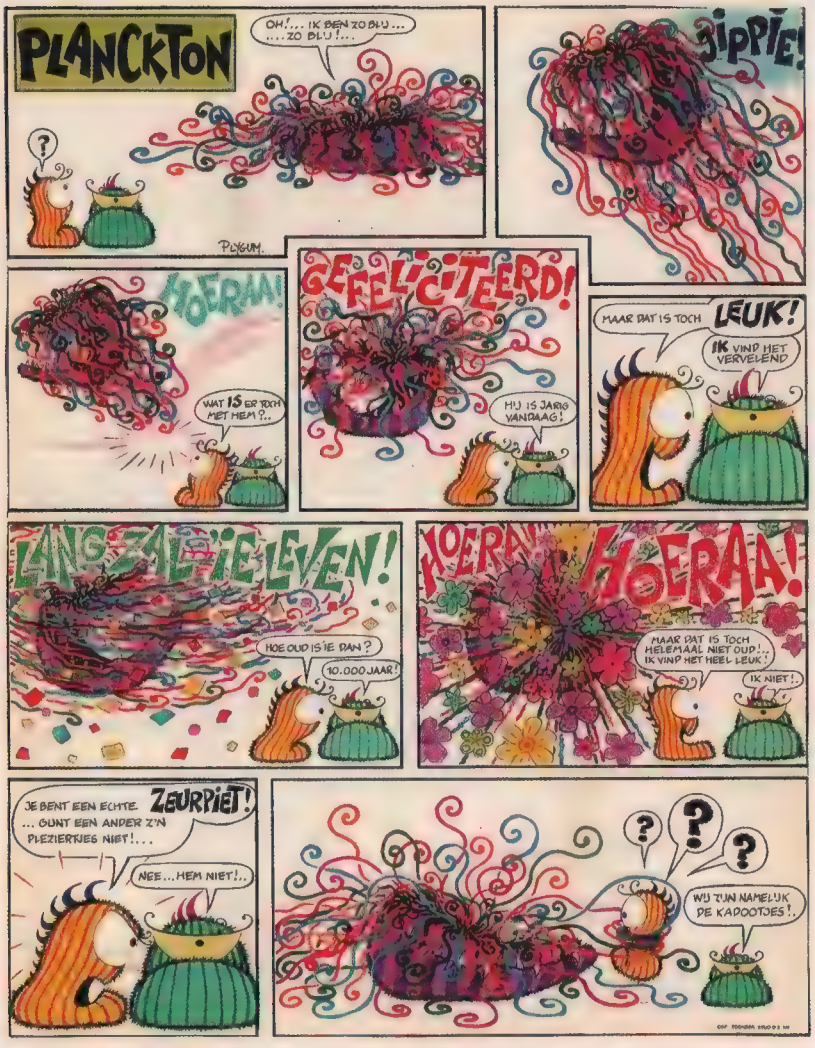

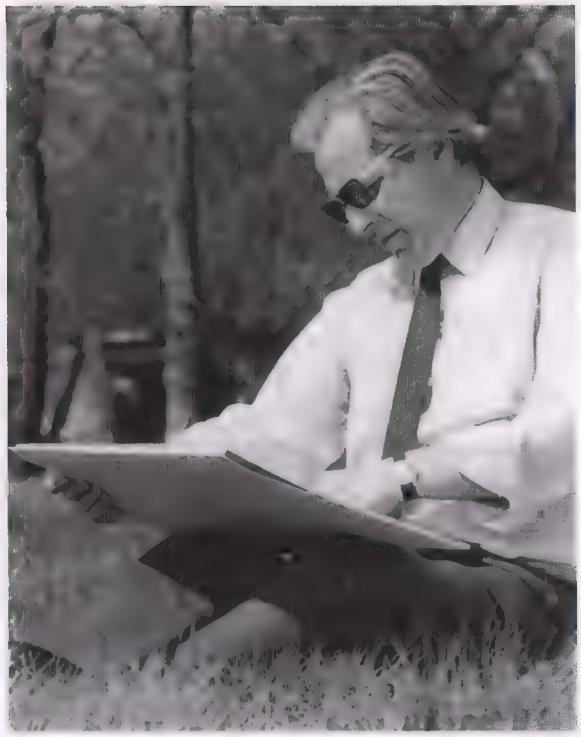

BOVEN – *Planckton* door Per Lygum (ca. 1972).

RECHTSBOVEN – Bjørn Frank Jensen in de tuin van de Toonder Studio's in Nederhorst Den Berg (ca. eind jaren 1960).

RECHTS – Ex Libris van Bjørn Frank Jensen.

ONDERS – *Nop* van Bjørn Frank Jensen (1973).

Bommel en Tom Poes in de hoofdrol. Toch zou hij zelf meer voldoening halen uit het filmpje *Karate kids* (1990) waaraan hij na zijn pensioen vanuit huis meewerkte. Dit confronterende filmpje waarschuwde kinderen in derdewereldlanden voor de gevaren van aids en seksueel misbruik.

Geautomatiseerd animeren

Lygum deed verschillende pogingen om een automatiseringsproces voor tekenfilms te ontwikkelen. Zijn huis hing een periode vol met uitgeknipte figuurtjes van Winsor McCay's *Little Nemo*. Hij had de basisemoties en lichaamshoudingen zo uitgewerkt dat ze door een willekeurig persoon op de figuren gestempeld konden worden. Het maken van een tekenfilmserie zou dan aanzienlijk goedkoper zijn. Hij bleef echter steken in de onderzoeksfase. Toen eindelijk de computer zijn intrede deed in de tekenfilmindustrie was Lygum er meteen bij om de mogelijkheden te verkennen.

Hij vertrok rond 1983 bij de Toonder Studio's en begon een eigen onderneming aan de Herengracht 242 in Amsterdam.

Het bedrijfje kreeg de merkwaardige naam 'Production P.U. Lygum' als gevolg van een communicatiefout tussen Lygum en de ambtenaar bij wie hij de naam moest registreren.

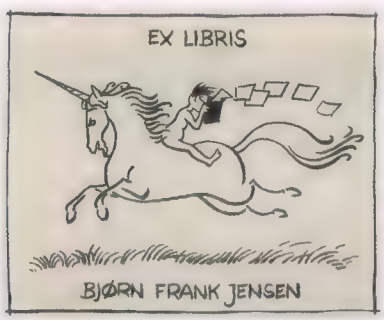

Production P.U. Lygum leverde onder andere de eerste computergeanimeerde scène in een Deense tekenfilm *(Samson og Sally*, 1984).

Lygum experimenteerde met 3D-animatie en stak zich in de schulden om de beste computer te krijgen. Daarnaast nam hij dure vlieglessen die hij in de begroting van zijn onderneming

LINKS – ***Tuborg Julebryg*** **door Per Lygum (ca. jaren 1980).**

meenam. Hij hoopte stiekem dat hij met zijn vliegtuigje zou neerstorten, zodat hij zou worden herenigd met zijn vrouw die enkele jaren eerder was overleden. Production P.U. Lygum ging failliet en de tekenaar keerde terug naar Denemarken.

In de jaren 1980 maakte hij ook een commercial voor Tuborg-bier, die een groot succes werd. Lygum animeerde een kerstman die een vrachtwagen met bier passeert en vervolgens meteen omdraait om deze te volgen. Het filmpje was een groot succes en werd iedere kerst herhaald op de Deense televisie. Dat gebeurt tot op de dag van vandaag. Nieuwe filmpjes worden gemaakt door andere animators, maar wel in Lygum-stijl.

Lygum reisde uiteindelijk naar Duitsland, waar hij nog een tijd werkzaam was als regisseur en studioleider in München en Hamburg. Op 22 oktober 1997 overleed hij in zijn slaap, zittend achter zijn computer in Berlijn.

Bjørn Frank Jensen overleed in Hilversum op 30 september 2001.

Børge Ring is 94 jaar en woont nog steeds in Overlangel.

janwillemdevries@stripschrift.nl

MET DANK AAN INGA FRANK JENSEN

LINKS – **Vrij werk van Bjørn Frank Jensen.**

RECHTS – **Per Lygum met een lamp uit zijn prijs - winnende commercial *Philips balzaal* (ca. 1980).**

Memoires

Uitgeverij Personalia bracht eerder dit jaar de in het Nederlands vertaalde autobiografie van animator Børge Ring uit: *Børge Ring – Een weergaloos leven in muziek en tekenfilm* (ISBN 978-90-79287-36-9, 288 pagina's, €19,95). Afgelopen februari was de officiële presentatie ervan bij Ring thuis, aan de dijk in Overlangel. Gelijktijdig vierde hij zijn 94e verjaardag samen met zo'n zestig genodigden, waaronder collegatekenaar en vriend Jan van Haasteren, die tevens het voorwoord schreef. De festiviteiten vonden plaats op de plek waar zijn oude woonboerderij stond, die op 1 februari 2012 tot de grond toe afbrandde. Het mag dan ook een wonder heten dat er naast de autobiografie ook nog een 'artbook' is verschenen met een uitgebreid overzicht van zijn werk. Ring heeft voor het omslag nog een speciale tekening gemaakt.

De kunst van/The Art of Børge Ring (ISBN 978-90-79287-45-1, 64 pagina's, €24,95) is samengesteld door Jan-Willem de Vries, auteur van dit artikel, die hiervoor een beroep moest doen op archieven in zowel binnen- als buitenland.

Ook putte De Vries uit de in 1988 bij Het Stripschap verschenen *Börge Ring strip-bibliografie (incl. film-bibliografie)*. Het stripdeel daarvan was samengesteld door Ton Schuringa; het filmdeel door Gerben Schermer.

Bijzonder is dat beide boeken van uitgeverij Personalia waren genomineerd voor de Louis Hartlooper Prijs voor de Beste Filmpublicatie. De uiteindelijke winnaar werd Ruud den Drijver met *Circus Bloteman*. RS

PRODUCTIES (SELECTIE)

Børge Ring

FILMS

- *Lokkend goud of gouden lokken* (1958)
- *Man en paard* (1968)
- *Oh My Darling* (1978)
- *Anna & Bella* (1984)
- *Run of the Mill* (1990)
- *Anton* (2004)

STRIPS

- *Distel* (1970-1974)
- *Kobus en Kachelmans* (1973/1974)
- *Fleurtje* (1973/1974)
- *Knabbel en Babbel* (1984-1986)
- *Tom en Pieter, Donald Duck en andere Disney-strips* (1977-1995)

Bjørn Frank Jensen

FILMS

- *Philips Infraphil* (1958)
- *Man en paard* (1968)
- *300.000.000* (1973)
- *Barbapapa* (pilot, 1973)
- *Time for Transition* (1975)
- *Als je begrijpt wat ik bedoel* (1983)

STRIPS

- *De gæve riddere* (1943/1944)
- *Lille Mille* (ca. 1944)
- *Odysseus* (ca. 1950)
- *De kleine boze wolf* (1965/1966)
- *Nop* (1973)
- *Tico Tac* (1984)

ILLUSTRATIES

- *Smeden og bageren* (1946)
- *Bjornen som ritter* (1946)
- *Lille Peter Edderkop* (1948)
- *Rood, geel en blauw* (jaren 1950)
- *Nicolai's wijsje* (jaren 1950)
- *De slapende draak* (1973)

Per Lygum

FILMS

- *Man en paard* (1968)
- *1 + 1 = 2* (1972)
- *The Line* (1974)
- *A Slice of Reality* (1975)
- *Wer soll das bezahlen?* (1981)
- *Video 2000* (1982)

STRIPS

- *Planckton* (1973)

ADVERTENTIE

Strijensedijk 3
3295 KL 's-Gravendeel
Tel.: 06-16110888
info@profbarabas.nl

Stripwinkel Prof Barabas

Uw winkel voor antiquarische strips!

- In- en verkoop van strips
- Internetveilingen
- Stripgadgets & striphoesjes
- Disney en Vandersteen
- Originele tekeningen

Verkrijgbaar bij uitgeverij Barabas:
Luxe integrale reeks van Douwe Dabbert
Ambrosius en Patty met originele pagina

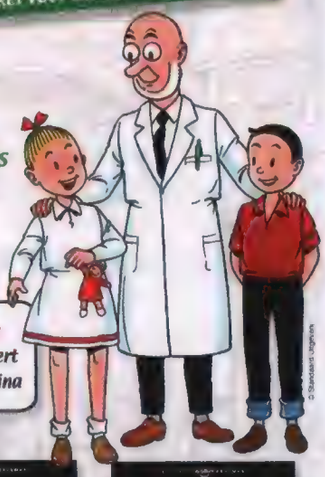

www.profbarabas.nl • www.uitgeverijbarabas.nl

ADVERTENTIE

Bul Super
Stripboekhandel
– sinds 1976 –
Vanouds de grootste!

De mooiste
Nederlandstalige
webshop voor al
uw stripalbums.

Welkom op
het nieuwe
www.bulsuper.nl

Lieve lezers...

ILLUSTRATIE FRITS JONKER

De afgelopen vier jaar heb ik een stripprogramma mogen doen op het sjieke literaire Winternachtenfestival. In 2012 interviewde ik op een podium Peter Milligan en Inge Heremans, het jaar daarop Thé Tjong-Khing, Barbara Stok en Peter van Dongen, in 2014 Theo van den Bogaard en Rudolf Kahl en begin dit jaar had ik Dominique Goblet en Leela Corman te gast. Ik ben de organisatie dankbaar voor die kans, want strips komen in Nederland nooit van hun Suske en Wiske-imago af. Dus dat ik deel uit mocht maken van een programma met sjieke heren als Adriaan van Dis en Wim Brands is zeer bijzonder.

Maar ik moet er ook bij zeggen dat het elk jaar weer snoeihard vechten was, want bepaalde mensen in de organisatie wilden per se dat stripprogramma niet. Of het moest in combinatie met beeldende kunst, of met literatuur. Maar strips op zichzelf, als autonome kunstvorm, je krijgt het er bij sommigen niet in.

Maar omdat mijn geliefde, Hassnae Bouazza, één van de programmasamenstellers was, is het elk jaar weer gelukt, tegen de klippen op, om een stripprogramma op de bühne te krijgen. En het was leuk, de zaal zat vol, ik kreeg goede reviews en mensen waren blij.

Extra bonus was dat ik een paar van mijn helden mocht interviewen en met ze heb gegeten en gedronken en gedanst.

Maar Hassnae is er dit jaar mee gestopt en daarmee stopt ook het stripprogramma. Ik heb zelf nog geprobeerd iets voor elkaar te krijgen, maar tevergeefs. Er werd van alles aan bezwaren opgeworpen, zelfs dat ik de laatste keer op een verkeerde plaats op het podium was gaan zitten.

Nu ben ik voor en na mijn eigen optredens altijd even in andere zalen gaan kijken en heb daar bij voorbeeld Bas Heijne wel eens mensen zien interviewen. Heijne is ook niet echt een podiumpersoonlijkheid, een dweil van een interviewer en nauwelijks te verstaan, en hij zit wel elk jaar weer in Winternachten, dus ik vermoed toch dat die onwil meer te maken heeft met het feit dat die strips toch altijd als een gênant dingetje werden gezien. Dat Heijne bij de organisatie is gaan janken omdat ik kritische stukjes over hem schreef op mijn website Frontaal Naakt, zal ook wel niet geholpen hebben.

Er is, op mijn aandringen, door de organisatie nog wel gekeken naar wat mogelijk was, maar naarmate de tijd vorderde, slonk de kans dat we nog interessante gasten kregen. Hassnae en ik hebben elk jaar als gekken gebeld en gemaild met interessante mensen wier agenda's twee jaar eerder al zaten dichtgekoekt. Nu zat ik in augustus met iemand op een benauwde zolderkamer die op het internet de lijsten van striptekenaars afging die prijzen hadden gekregen in Angoulême.

Een paar weken terug kreeg ik dan uiteindelijk het verlossende mailtje: er was besloten dat er toch geen ruimte was voor een stripprogramma. Maar er is wel een voorleesprogramma rond de zeven hoofdzonden waarbij zeven auteurs gevraagd wordt een korte tekst te schrijven en of ik dan een striptekenaar wilde regelen, die tekeningen op een scherm zou projecteren. Dan hadden ze toch nog aandacht voor grafische romans op Winternachten.

We moeten dan maar blij zijn dat er niet nog een toiletjuffrouw gezocht werd en iemand bedacht heeft dat dát nou leuk was voor een striptekenaar. Ik heb maar niet meer gereageerd.

Ik ben er een beetje verdrietig om, maar ik heb geprobeerd wat ik kon.

peter.breedveld@stripschrift.nl

Scott McCloud toont artistieke superkracht

RIK SPANJERS

Met *De beeldhouwer* staat Scott McCloud (Boston, 1960) weer voor even in het centrum van de hedendaagse stripwereld. Hoewel hij – volgens Wikipedia – vooral bekendstaat als de Aristoteles van strips, wil McCloud met zijn nieuwe werk simpelweg een goed verhaal vertellen. Dat is hem gelukt, *De beeldhouwer* is een geslaagd en meeslepend verhaal over een jongen die zijn leven inruilt voor artistieke superkracht.

FOTO RIK SPANJERS

Met nog tweehonderd dagen te leven zet beeldhouwer David Smith zijn pas verworven superkracht in om bekend te worden. Dit is echter niet zo makkelijk als het lijkt omdat David met zichzelf in de knoop zit. Hij heeft eigenlijk geen idee welk verhaal hij eigenlijk met zijn kunst wil vertellen. Dan komt hij Meg tegen. Deze knappe, jonge vrouw wordt zijn inspiratiebron. Maar door zijn liefde voor Meg wordt opeens zijn leven belangrijker dan zijn kunst, terwijl zijn dagen wegglijden. Hoe balanceert David leven, liefde en kunst? Dit is de hamvraag van het verhaal achter De beeldhouwer. *We spraken met McCloud over zijn nieuwe boek, het sluiten van deals met de duivel, de traagheid van het medium strip en zijn nalatenschap in de stripwereld.*

Faustiaans

Wat was de inspiratie voor uw nieuwe boek?

Scott McCloud: Het exacte moment van inspiratie kan ik me niet meer herinneren. Ik loop al met ideeën over dit verhaal rond sinds ik een jaar of 20 was. Nu het boek uit is, leg ik vooral de nadruk op het beeldhouwen. Dat is nooit het enige idee geweest, maar wel het eerste idee. De bijzondere kracht van de hoofdpersoon die met zijn handen zware materialen kan bewerken, dat was de superkracht die ik bedacht voor een superheld.

De naam van de hoofdpersoon – David Smith – is waarschijnlijk geïnspireerd op een leraar van mijn middelbare school die zo heette. Maar ik heb mij ook laten inspireren door de gelijknamige Amerikaanse abstract werken-

de beeldhouwer uit de vorige eeuw. Ik vroeg me af hoe het zou zijn om als beeldhouwer altijd in de schaduw te moeten staan van zo'n bekende naamgenoot. Je bent altijd 'de andere'. Hoe verwerf je dan naamsbekendheid? Het personage Meg is geïnspireerd op mijn vrouw (Ivy Ratavia. RSp.), voordat ze mijn vrouw was. In de lange periode dat ik verliefd op haar was, maar niemand dat wist. Zij is zeker mijn muze voor dit aspect van de strip.

Het boek draait om een Faustiaans plot waarin David moet kiezen tussen het bestaan van een beroemde kunstenaar of een lang leven. Of sluit hij de deal om het meisje te krijgen?

Nee, niet het meisje. Vooral omdat hij op dat moment nog maar tweehonderd dagen te leven heeft en hij dus geen tijd genoeg zal hebben voor het meisje. Het draait echt om de kunst en om Davids angst om met zijn werk in de vergetelheid te raken zoals dat ook met zijn familie is gebeurd. Zijn vader, moeder en zus zijn allen al gestorven maar belangrijker: hij beseft dat ze allemaal vergeten zijn. Dit, terwijl ze allemaal net als David creatievelingen waren die bekendheid nastreefden. De angst om vergeten te worden is in dit verhaal belangrijker dan de wens om herinnerd te worden. Het is een dierlijke angst, een primaire angst die David op een onbewust of instinctief niveau voortstuwt.

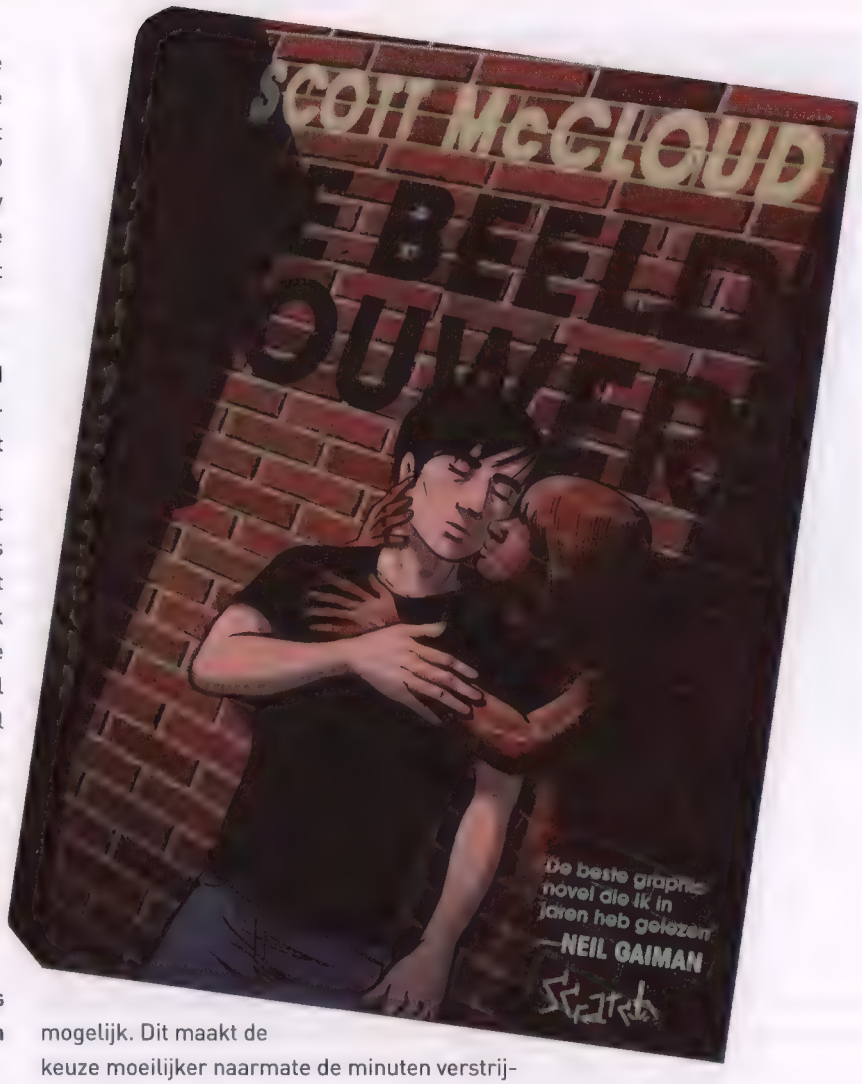

Hier is dus sprake van een 'zero sum game' – een alles of niets-kwestie – waar de keuze gemaakt moet worden tussen familie of beroemdheid.

Precies. Wanneer David dichterbij zijn laatste dagen raakt, weet hij dat hij zijn laatste minuten kan besteden aan zijn geliefde of aan zijn werk. Er is geen compromis mogelijk. Dit maakt de keuze moeilijker naarmate de minuten verstrijken. Eigenlijk is het een dilemma waarmee elke creatieveling kampt. Iedereen heeft een gelimiteerd aantal minuten, maar we weten niet hoeveel; hij wel.

PARK
HARRY, WAT GEBEURT ER?
ALS DE ZON OPKOMT, GAAT JE WENS IN VERVULLING.
WELKE WENS?
VERTROUW ME, BIJ ZONSOPGANG BEGRIJP JE ALLES.
IK WORD NIET GOED...
NAAR BENEDEN. DAN STROOMT JE BLOED BETER.
ZE ZIJN ER NIET MEER. HÉT PA EN MA. SUSAN. WEG.
DAARNA, ALS JE HET LEUK VINDT WAT IK JE GEGEVEN HEB, HEB JE 200 DAGEN DE TIJD...
... VOOR JE STERFT.
DAT ZIJN ZE, JA.
MAAR JIJ NIET.

De beeldhouwer

McCloud
Scratch 2015
ISBN 978-94-92117-12-0 (sk)
ISBN 978-94-92117-13-7 (hk)
Prijs € 24,90 (sk)
€ 34,90 (hk)
496 pagina's
Met steunkleur

The VISUAL FIELD
SCOTT McCLOUD'S
UNDERSTANDING COMICS
all ages
COME MENTALLY GO TOE TO TOE WITH THE MAN, THE MYTH, THE MARVEL. STUDY CLASSIC COMIX CONCEPTS AND CONSTRUCTS USING THIS CHOICE COMICBOOK.
THIS CLASS IS
DISCOUNT OFFERED TO STUDENTS
CLASS LED BY JEREMY SORESE / www.jeremysorese.com

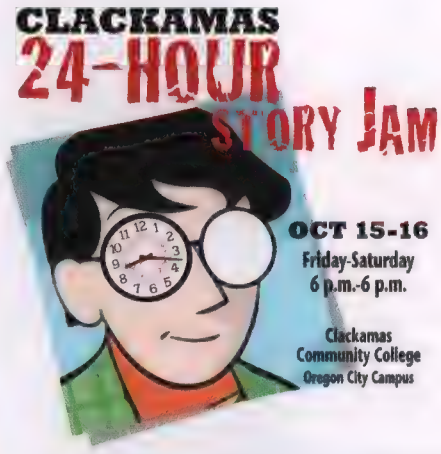

BOVEN - Met zijn handboeken over striptheorie heeft McCloud naam gemaakt. Zijn opvattingen zijn regelmatig voer voor discussie.
De Amerikaanse tekenaar/docent Jeremy Sorese organiseerde bij voorbeeld 'art classes' waarin McClouds werk centraal stond. Met bijbehorende affiches.

ERNAAST - Scott McCloud is één van de grondleggers van het fenomeen 24-uurstrip.

LINKSBOVEN - Als striptekenaar annex striptheoreticus treedt McCloud wereldwijd regelmatig als spreker op. Voor zijn nieuwste boek *De beeldhouwer* maakte hij een heuse toernee.

RECHTS - Google vroeg de tekenaar om een uitleg in stripvorm van zijn webbrowser Chrome. McCloud duikt ook een paar keer op als kritisch gebruiker van de webbrowser. *The Google Chrome Comic* is op het internet te bekijken (even googlen).

Ultieme droom

In ruil voor zijn leven krijgt David de kracht om extreem snel kunst te kunnen maken. Hoe verhoudt dit zich tot het trage maakproces van strips?

Voor elke stripmaker is dit waarschijnlijk de ultieme fantasie: om iets vliegensvlug te kunnen maken. Het heeft mij bij voorbeeld vijf jaar gekost om dit boek te maken, terwijl het slechts een paar uur kost om het te lezen. Het maken van strips is slow-motionwerk. Maar het wil niet zeggen dat als je heel snel kunt creëren je werk er per se beter van wordt. Je hebt ook tijd nodig om er echt achter te komen wat je met een verhaal wilt zeggen. David heeft hetzelfde probleem. Ondanks zijn kracht wordt zijn werk niet direct beter. Vooral in zijn zelfbegrip is David gelimiteerd.

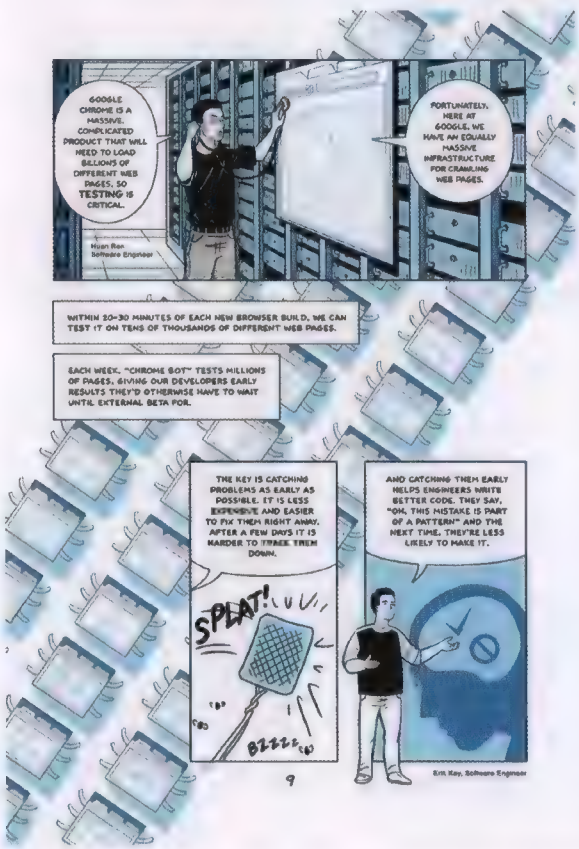
GOOGLE CHROME IS A MASSIVE, COMPLICATED PRODUCT THAT WILL NEED TO LOAD BILLIONS OF DIFFERENT WEB PAGES, SO TESTING IS CRITICAL.
FORTUNATELY, HERE AT GOOGLE, WE HAVE AN EQUALLY MASSIVE INFRASTRUCTURE FOR CRAWLING WEB PAGES.
WITHIN 20-30 MINUTES OF EACH NEW BROWSER BUILD, WE CAN TEST IT ON TENS OF THOUSANDS OF DIFFERENT WEB PAGES.
EACH WEEK, "CHROME GOT" TESTS MILLIONS OF PAGES, GIVING OUR DEVELOPERS EARLY RESULTS THEY'D OTHERWISE HAVE TO WAIT UNTIL EXTERNAL BETA FOR.
THE KEY IS CATCHING PROBLEMS AS EARLY AS POSSIBLE. IT IS LESS EXPENSIVE AND EASIER TO FIX THEM RIGHT AWAY. AFTER A FEW DAYS IT IS HARDER TO TRACE THEM DOWN.
AND CATCHING THEM EARLY HELPS ENGINEERS WRITE BETTER CODE. THEY SAY, "OH, THIS MISTAKE IS PART OF A PATTERN" AND THE NEXT TIME, THEY'RE LESS LIKELY TO MAKE IT.
SPLAT!
BZZZZ...

Heeft u ooit het gevoel gehad een overeenkomst met de duivel te hebben gesloten?

Nou nee, dan zouden mijn tekeningen een stuk beter moeten zijn! *(lacht).* Iemand in Washington vroeg me of ik een striptekenaar ken die een deal met de duivel heeft gesloten. Ik dacht aan Moebius. Hij had een bijna bovennatuurlijke gave om zijn pen ergens op het papier te zetten, te beginnen met tekenen en een haast perfect resultaat af te leveren. Zonder te schetsen kon hij tekeningen maken die voelden alsof er een diepe structuur aan ten grondslag lag. Dit voelde voor mij bijna bovennatuurlijk, maar ik heb geen idee wat hij ervoor zou moeten hebben ingeruild. Zeker niet zijn dagen; hij heeft een lang en productief leven gehad.

Zijn er andere striptekenaars die u inspireren?

Natuurlijk, legio. Onder meer Japanse mangatekenaars die je echt laten participeren in een verhaal in plaats van je het gevoel te geven dat je een toeschouwer bent. En de vele tekenaars die Hergé hebben gevolgd. Ik denk dat de Frans-Belgische school om veel meer gaat dan enkel een klare lijn: het heeft ook veel te maken met het opbouwen van een wereld en de aandacht die daarbij uitgaat naar de samenleving en architectuur. Iets wat ik ook naar de Amerikaanse strip wil brengen. Daarnaast zijn er de Amerikaanse aspecten van mijn werk: de eenzame mannelijke en strijdende hoofdpersoon. Dit is een duidelijke Noord-Amerikaanse verhaalstructuur. Ook is er de superkracht van David die voortkomt uit de superheldenstrips van mijn jeugd.

U bent beroemd om uw striptheoretische uitgaven, zoals *Understanding Comics*. Hoe hebben die het maken van *De beeldhouwer* beïnvloed?

Mijn theoretisch werk heb ik vooral gebruikt als een diagnostisch hulpmiddel bij het redigeren van *De beeldhouwer*. De eerste versie van dit werk heb ik zo intuïtief mogelijk tot stand laten komen. Nadat ik het eenmaal af had, paste ik de striptechnieken toe, die ik beschrijf in *Understanding Comics* en *Making Comics*, om de versie aan te scherpen. Maar wel met mate. Mensen moeten

bij het lezen echt alleen denken aan de personages en het plot. Het verhaal staat voorop, niet de technieken.

Theorie en praktijk

Bent u nog van plan een theoretisch boek te maken?
Ja, simpelweg omdat ik dit heb afgesproken met mijn uitgever. Dit nieuwe boek heeft echter niet 'comics' in de titel maar zal gaan over verschillende vormen van visuele communicatie. Van infographics en de visualisatie van data via Powerpoint-presentaties tot aan lichaamstaal. Ik wil graag blootleggen wat de fundamentele principes zijn die hieraan ten grondslag liggen.

Hoe is het om de bekendste stripwetenschapper te zijn?
Het is een raar onderscheid met striptekenaar. Met *Understanding Comics* hoopte ik een discussie te starten over de manier van denken over strips. Dat is gelukt en daar ben ik nog steeds blij om, al had ik niet verwacht 'een instituut' te worden alsook een mikpunt voor kritiek. Maar dat ligt in de orde der dingen: de nieuwe generatie moet ontmaskeren wat de vorige generatie heeft gedaan. *Understanding Comics* heeft wèl meer deuren geopend dan gesloten en mensen laten nadenken over het medium strip. Ik heb altijd geprobeerd mijn benadering van strips zo open mogelijk te houden. Het is niet mijn bedoeling om prescriptief te zijn of onveranderbare regels op te stellen. Bovendien zijn er ook diverse anderen die genoeg te zeggen hebben over strips. Ik ben gelukkig niet de enige.

U bent één van de uitvinders van de 24-uurstrip...
Ik bedacht het als een uitdaging voor een vriend: het was een lange en eenzame nacht. Het is fantastisch dat het in de stripwereld zoveel navolging heeft gekregen, en ik kan anderen graag zien lijden, maar zelf hoef ik het nooit meer te doen. Ik ben blij dat ik het bedacht heb. Het is ook leuk om alle mutaties van dat eerste concept te zien zoals 24-hour Comics Day, 24-hour toneelstukken, 24-hour-albums en 24-hour-videogames.

Jezelf beperkingen opleggen is een bekende traditie in de kunstwereld. Doet u dit ook op andere vlakken?

THOSE GUYS WHO DID THAT TO HARRY...
DO YOU HAVE PEOPLE LIKE THAT ON YOUR WORLD, ZOT?
YEAH, I GUESS... HERE AND THERE.
THEY JUST AREN'T RUNNING THE PLACE, THAT'S ALL.
ZOT...
ON YOUR WORLD...
WOULD I BE NORMAL?
HA! HA!
TERRY, YOU ARE NORMAL!
ZOT, I MEAN IT! PLEASE, TELL ME! WOULD THEY THINK I WAS NORMAL?
YES, OF COURSE.
OF COURSE THEY WOULD
TSK.
OH, LOOK AT YOU.
LOOK WHAT THEY'VE DONE TO YOU.

Formele beperkingen kennen een lange traditie. Ze zijn erg krachtig als methodes om creativiteit te ontketenen. In mijn webcomics heb ik geprobeerd door middel van creatieve beperkingen nieuwe vormen van strips te ontdekken. Maar met *De beeldhouwer* ben ik een andere richting opgegaan, die van het 'gewone verhaal'. Ik heb het experiment niet afgezworen, maar ik wilde, als iemand die graag experimenteert, iets maken waarvan het voelde alsof het totaal niet experimenteel was. Gewoon een rechttoe-rechtaanverhaal. Dit is ook een legitiem gebruik van strips en iets waar strips erg goed in kunnen zijn.

Wat zijn uw plannen voor de komende tijd?
Ik kijk met interesse naar een aantal ontwikkelingen. Zo gebeurt er binnen het genre kinderstrips momenteel een aantal bijzondere dingen en volg ik de evolutie van het gebruik van beeld in het onderwijs. Hier heeft strip veel potentie. Daar zou ik ook graag iets mee willen doen. En ik neem even rust. Ik heb met *De beeldhouwer* eindelijk dat gat van 'normale strip' in mijn CV gevuld. Na al mijn gepraat over de potentie van het stripverhaal moest ik toch ook laten zien dat ik de theorie in de praktijk kan toepassen.

rik.spanjers@stripschrift.nl

BOVEN - Tekening voor het omslag van *Understandig Comics*.

ONDER EN LINKSONDER - *Zot!* is een comicserie die McCloud in de jaren 1980 maakte en die bedoeld was als een lichtvoetiger tegenhanger voor de vele donkere en gewelddadige comics die in die tijd verschenen. De comic doet denken aan een manga; de tekenaar liet zich inspireren door *Astro Boy* van Osamu Tezuka.

Boekje open over Roman Surzhenko

MICHEL VAN MERRIËNBOER

Russische tekenaars blijken uitstekende stijlimitators. Nadat eerst Iouri Jigounov de topreeks *XIII* overnam van meestertekenaar William Vance, mag **Roman Surzhenko** (01-01-1972, Taganrog) zich nu meten met een andere topper van de stripwereld: Grzegorz Rosinski. Voor *De wereld van Thorgal* laat hij zijn tekentalent spreken en dat met maar liefst twee spin-offs. Surzhenko kan prima uit de voeten met het fenomeen 'reboot: een langlopende serie die in een variant weer van voren af aan begint met het verhaal.

GEHEEL LINKS – Bij uitzondering mocht Roman Surzhenko van *De werelden van Thorgal – Wolvin 2* het omslag maken. Oorspronkelijk was het idee dat Rosinski dit ook voor alle spin-offs zou doen.

Surzhenko's geboorte- en woonplaats Taganrog ligt slechts veertig kilometer ten oosten van de grens met Oekraïne, aan de kust van de Azov Zee, waar nu hevige oorlog woedt en de Russische separatisten strijd leveren met het Oekraïnse leger. De tekenaar is bezorgd over deze ontwikkelingen, al gelooft hij niet dat het Russische leger erbij betrokken is. Hij ziet hoe het gewone volk te lijden heeft en er vluchten dan ook veel mensen naar zijn regio. Zijn grootouders van vaders kant kwamen uit Oekraïne en hij kent ook mensen die er wonen.

Rosinski

De universiteit waar hij de studie radiotechniek volgde, is ook gehuisvest in de haven- en industriestad Taganrog. De instelling staat hoog aangeschreven in Rusland en laat ook buitenlandse studenten toe. Met zijn studie heeft hij niet veel gedaan, want al in 1994 ging hij zonder enige opleiding op tekengebied voor een aantal jaren aan de slag als illustrator bij uitgeverij Joy. Die stap maakte hij omdat hij geïnspireerd raakte door het werk van Rosinski. Rond 2001 tekende hij zijn eerste strip. Hierna werkte hij tot ongeveer 2007 als tekenaar/illustrator voor diverse reclamebureaus en tijdschriftredacties.

Hij werd ontdekt door Piotr Rosinski – inderdaad, de zoon van – in de periode dat hij voor de uitgeverij Tomato Farm werkte. Rosinski deed hem een voorstel waar hij geen nee tegen kon zeggen. Hij mocht maar liefst aan twee spin-offs van de Vikingenstrip *Thorgal* tegelijk werken: *De werelden van Thorgal: De jonge jaren* en *De werelden van Thorgal: Wolvin*, beide op scenario van Yann. In 2010 had hij ook al *De helse meute 4: Het hol van het kwaad* gemaakt samen met Drazen Kovacevic (al staat dat vreemd genoeg op het omslag van de Nederlandse editie niet aangegeven, wel op de Franse). Voor Surzhenko was het meewerken aan dit album belangrijk om zijn naamsbekendheid op de Europese markt te vergroten. Daarom wilde hij ook meedoen aan het vijfde en laatste deel, *De geheime dagboeken van het Vaticaan*, van de serie *Geheimen van het Vaticaan*. Dit deel moet nog in het Nederlands bij uitgeverij Saga verschijnen.

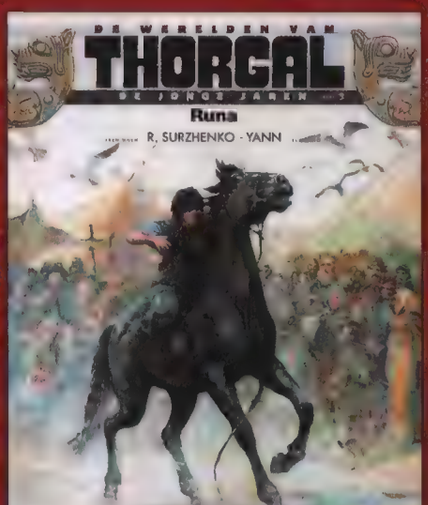

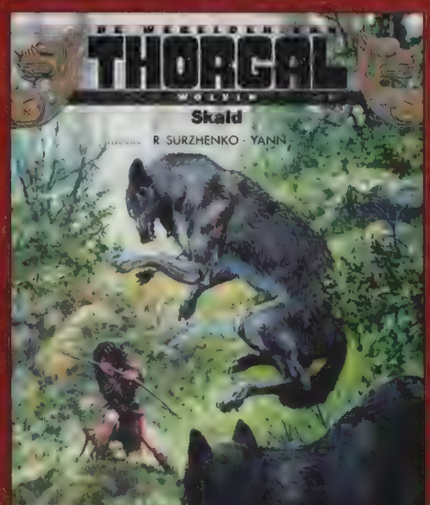

Moedertje Rusland

Tijdens het stripfestival in Duinkerken, waar Surzhenko even tijd heeft voor een paar vragen, vertelt hij dat Tomato Farm zijn portfolio had laten zien aan Rosinski jr. Vervolgens mocht hij wat proeftekeningen maken voor *De werelden van Thorgal*. Nadat uitgeverij Lombard er tevreden over was, kreeg hij de scenario's toegestuurd. Zeggenschap over welk hoofdpersonage hij zou tekenen, had hij niet. 'Dat maakte mij niet zo veel uit. Ik vind *Thorgal* een geweldige serie en zal albums blijven maken zolang als ze gewenst zijn.'

BOVEN – Portretstudies.

RECHTSBOVEN – Lubov Volchitsy, een pagina uit de serie *Veleslav* op scenario van V. Agafonov. Een zekere *Thorgal*-stijl is al goed zichtbaar.

RECHTS – Illustratie voor het verhaal *Tristan en Isolde*.

MIDDEN – Portretstudie voor een verhaal over Vikingen uit 1997.

ERNAAST – Fragment uit een korte strip gebaseerd op het spel *S.T.A.L.K.E.R.*, ontwikkeld door een Oekraïens computer-bedrijf voor Microsoft Windows.

Hij is nu aan zijn vijfde deel bezig van *Wolvin*, waarvan er nog twee delen moeten verschijnen. Voor *De jonge jaren* zijn zo'n zes of zeven delen voorzien, maar wie weet worden het er ook nog meer. Het vertrek van Yves Sente als scenarist die *De werelden van Thorgal* bedacht en het script schreef voor de plotseling gestopte tekenaar Giulio De Vita, die de andere spin-off maakte over het personage Kris van Valnor, heeft als gevolg dat hij de laatste twee delen mag maken.

Op de vraag of hij de logische opvolger is van Rosinksi wanneer die zou stoppen met *Thorgal*, wil hij niet ingaan. Het geheel schilderen van albums zoals de Poolse grootmeester doet, is niet een aanpak die hij zelf voor ogen heeft. 'Dat is te hoog gegrepen. Ik ben meer van het werken op de PC.' Daarnaast blijft hij verbonden aan uitgeverij Tomato Farm. Surzhenko is nog niet van plan om – net als Rosinski – voor *Thorgal* naar West-Europa te verhuizen. Voorlopig blijft hij moedertje Rusland trouw, omdat hij er zijn tekenwerk kan blijven uitoefenen.

michel.van.merriënboer@stripschrift.nl

ADVERTENTIE

•STRIPS•GAMES•MANGA•
SPECIAALZAAK

EPPO

Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven
Tel. 040 - 2 441 882 • www.eppo.nl

ADVERTENTIE

StripKlassiekers
uit de Toonder Studio's

Panda

Integrale uitgave in 44 luxe banden
Alle 199 verhalen, die tussen 1946 en 1993 in de dagbladen zijn verschenen, zullen worden opgenomen: de delen 1 t/m 33 bundelen de ondertekst-verhalen; de delen 34 t/m 44 de verhalen met de ballonteksten. Deel 1, 34 en 35 zijn verschenen. Prijs per deel € 56.

Koning Hollewijn

Alle verhalen van koning Hollewijn in 19 luxe banden
Een hoogtepunt in het oeuvre van Marten Toonder!
Alle 73 verhalen die tussen 1954 en 1971 in dagbladen zijn verschenen, zullen worden opgenomen.
Deel 1 en 2 zijn verschenen. Prijs per deel € 56.

Tom Poes

Integrale uitgave van de Tom Poes-verhalen uit de weekbladen Donald Duck, Revue, Metro en Ons Vrije Nederland.
Nu zijn ook de zeldzame verhalen die vlak na de Tweede Wereldoorlog zijn uitgebracht gebundeld.
Reeds 27 delen verschenen. Prijs per deel € 60.

Kijk op www.uitgeverij-panda.nl of vraag meer informatie.
Telefoon: 070 3615393, E-mail: info@uitgeverij-panda.nl

ADVERTENTIE

Yendor
Stripboekenwinkel anno 1977

Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Nederland

010-4331710
info@yendor.nl

of bestel online
www.yendor.nl

ADVERTENTIE

STRIPWINKEL
WONDERLAND

wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

KOSMISCH DEBUUT

Hoewel *The White People* het debuut is van de Nederlandse tekenaar **Ibrahim R. Ineke**, is op zijn blogspot te zien dat dit zeker niet zijn eerste stap in de stripwereld is. Naast een aantal essays – waarvan twee op de website *The Hooded Utilitarian* – staat op de website van Ineke ook de strip *Half Blood. The White People* is losjes gebaseerd op een kort verhaal van de Welshman Arthur Machen, die vooral bekend is als inspiratiebron voor fantasy- en horrorschrijver H.P. Lovecraft.

Deze connectie tussen Lovecraft en Machen wordt op één van de eerste pagina's van Ineke's strip bevestigd door de kreet *'Shub niggurath! Cthulhu iiun phagn!'*, die refereert aan het bekendste verhaal van Lovecraft: *The Call of Cthulhu*. In het essay *Supernatural Horror and Literature* (1927, 1933-35) beargumenteert Lovecraft dat het bij 'weird fiction' niet enkel gaat om bloederige moord en monsters maar veel eerder

The White People

Ineke
Sherpa 2015
ISBN 978-90-8988-085-7
Prijs €19,95
48 pagina's
Deels zwart/wit
(hk)

Het lange wachten meer dan waard

Na tien jaar werk ligt ie er dan: *Dossier 20 – De Daddy Vinci code*, een minder subtiele verwijzing naar de bestseller van Dan Brown. Een brute overval op een Italiaanse ijssalon is het begin van een hachelijk avontuur dat onze helden naar Rennes le Château in Zuid-Frankrijk brengt. Daar zou de schat van de Katharen of die van de Tempeliers en zelfs de Heilige Graal begraven liggen.

Het verhaal eindigt ten slotte aan de Zeeuwse kust waar een verwarde wetenschapper op zoek is naar Griekse parafernalia. Deze zouden kunnen aantonen dat Odysseus, na de val van Troje, met zijn mannen op Schouwen-Duiveland heeft vertoefd.

Het lang verwachte *De Daddy Vinci code* is een avontuur in de traditie van de eerdere dossiers met een minder eenvoudig plot. BP

Agent 327 20: Dossier 20 – De Daddy Vinci code

Lodewijk
L 2015
ISBN 978-90-245-5869-8
Prijs €8,90
48 pagina's
Kleur (sk)

Robert Johnson leefde de blues

Tekenaar **Mezzo** (**Pascal Wesemberg**) en scenarist **J.M Dupont** schetsen in *Love in Vain* het bewogen leven van Robert Johnson, een zwarte singer-songwriter en gitarist en inspiratiebron van vele rocksterren. Robert Johnson werd in 1911 geboren op een plantage in Hazlehurst. Met zijn mondharmonicaspel maakte hij indruk op gitarist Son House. Maar zijn gitaarspel was aanvankelijk niet om aan te horen. Van de ene op de andere dag veranderde dat en werd hij een virtuoos op de akoestische gitaar. Al snel ging het gerucht dat de duivel zijn gitaar had gestemd, en hem had leren spelen. Uiteraard in ruil voor zijn ziel. Waarschijnlijker is dat Robert de lessen van gitarist Ike Zimmerman gretig toepaste.

Mezzo, geroemd om zijn triologie *De vliegenkoning*, brengt in zijn zwart/wit-tekeningen zonder grijstinten het leven in de VS in het begin van de vorige eeuw realistisch in beeld. De tekeningen lijken linoleumsneden, met veel grote, donkere vlakken. De blues was de muziek van de zwarten in de VS. Om de zwarte hoofden van de muzikanten eruit te laten springen, gebruikt Mezzo veel wit. De hoofden krijgen daardoor een glans. Robert Crumb deed iets vergelijkbaars in zijn bundel *Heroes of Blues, Jazz & Country*. Daarin ontbreekt Robert Johnsons portret opmerkelijk genoeg. De singer-songwriter kreeg wel de aandacht in Martin Scorcese's DVD- serie over bluesartiesten.

Johnson maakte één plaat die goed verkocht. Hij stak de Mississippi over, trok naar het Noorden en had daar rijk kunnen worden. Maar het verlangen naar het Zuiden

over het scheppen van een atmosfeer die hint naar onbekende kosmische krachten en het breken van bekende natuurwetten. Het is precies een dergelijke sfeer waar Ineke zijn tekenpen op richt in zijn verstripping van het verhaal van Machen. In zwart/wit schetst hij het magische doch gevaarlijke bos waarin het verhaal zich afspeelt en op een drietal kleurenpagina's wordt de leefwereld van het verhaal zo mogelijk nog benauwender en aangrijpender. De aardse draai die Ineke aan Machens verhaal geeft mag dan het kosmische aspect van het originele verhaal wat ondermijnen, het zorgt er wel voor dat deze bewerking in plaats van een herhaling een welkome toevoeging is. RSp

FOOL! YOU THINK YOU CAN CONQUER THE MIGHTIEST SORCEROR IN THE COSMOS?
SHAZOOM! MY DEATH RAY WILL UTTERLY CRUSH THEE!
MY SWORD ALGODRITH WILL PROTECT ME!

bleef. Hij vestigde zich in Greenwood en stierf al jong, op zijn 27e – hij hoort dus bij de club van Amy Winehouse en Jimmy Hendrix. Hij werd met strychnine vergiftigd door een jaloerse echtgenoot, maar stierf aan longontsteking en syfilis. In de jaren 1960 werd Johnson herontdekt. De Rolling Stones en Eric Clapton zetten *Love in Vain* op hun repertoire. Keith Richards dacht lang dat er een tweede gitarist was te horen op de platen van Johnson. Via *Youtube* is de 'walking bass' te horen die Johnson uniek maakte. Richards speelt de titelsong van zijn nieuwe solo-album *Crosseyed Heart* in die boogiegitaarstijl.

In de schitterende grafische roman van Mezzo en Dupont staan een bibliografie en een songbook met teksten. De houtskooltekeningen die Mezzo daarbij maakte, zijn nog zwarter dan in de biografie. EvdH

Love in Vain – Robert Johnson 1911-1938

Mezzo & Dupont
Sherpa 2015
ISBN 978-90-8988-068-0
Prijs €24,95
64 pagina's
Zwart/wit (hk)

!!!!

SPEEL JE NIET, HONEY?
ZODRA IK WEER BRANDSTOF HEB.
EEN DING IS ZEKER: RICE MILLER WAS EEN BEROERDE BESCHERMENGEL, WANT ANDERS ZOU ER NIETS GEBEURD ZIJN.
NAMENS EEN BEWONDERAAR!
NET WAT IK NODIG HEB OM DE TANK TE VULLEN!
I WOKE UP THIS MORNIN' FEELIN' ROUND FOR MY SHOES
SOME PEOPLE TELL ME THAT THE WORRIED BLUES... AIN'T BAD
IT'S THE WORST FEELIN' I MOST EVER HAD

De uitroeptekens staan voor de volgende waardeoordelen:

!!!!! grote klasse!
!!!! kopen!
!!! middenmoot
!! mwâh
! kastvulling
... door 't putje

Episch

Begin er maar eens aan: een beeldverhaal maken van *the all time classic* uit de Engelse literatuur. De blinde dichter **John Milton** (1608-1674) schreef zijn immense epos in ongerijmde vijfvoetige jamben tussen 1658 en 1663. Vier jaar later pas verscheen het als boek, in tien delen. Epische gedichten gingen in die tijd altijd over legendarisch heldhaftige koningen en prinsessen. Een soort *Game of Thrones*. Maar Milton koos de bijbel als uitgangspunt: de hemelse oorlog tussen God en Satan en de ultieme zondeval van de mens.

De Spaanse freelance illustrator **Pablo Auladell** voegt zich in de illustere reeks van kunstenaars die Miltons meesterwerk in beelden probeerden te vangen. De vierde editie uit 1688 was de eerste met originele gravures. Later illustreerden grootheden als Henry Fuseli, William Blake en Gustave Doré nieuwe uitgaven en vertalingen van het boek. Bekende schilders als Eugène Delacroix en Salvador Dali putten inspiratie uit *Paradise Lost*. Maar zoals bij veel klassiekers van weleer het geval is, resteert vooral een vage herinnering. De titel klinkt natuurlijk wel bekend in de oren. Elke zichzelf respecterende docent Engels heeft die ooit genoemd in de klas. Maar wie heeft *Paradise Lost* werkelijk nog gelezen?

De vraag is daarom welk publiek Auladell en zijn uitgevers op het oog hebben met de publicatie van *Het paradijs verloren*. Miltons faam vertaalt zich allang niet meer in verkoopcijfers. Hoe nodig is het dan om een met zeventiende-eeuwse theologische scherpslijperij geladen epos te gebruiken als kapstok voor een prachtig beeldverhaal over goed en kwaad? Tekent Auladell een eigen moderne interpretatie van het universele vraagstuk van de vrije wil? Of

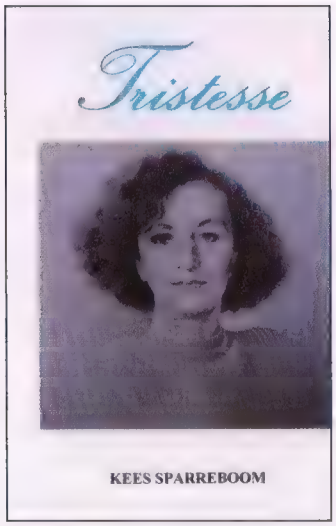

Tristesse

Sparreboom
Fortmedia 2015
ISBN 978-90-77219-70-6
Prijs €12,50
44 pagina's
Kleur (sk)

Vol liefde voor het leven

Requiem voor een verloren liefde. Het autobiografisch getinte verhaal neemt een aanvang in 1994 als de auteur zijn intrek neemt in een flat in Spijkenisse. Hij valt als een blok voor zijn ravissante bovenbuurvrouw Diana. Het is het begin van een romance die onder druk komt te staan als bij Diana kanker wordt geconstateerd. De uiteindelijk fatale ziekte drijft een wig in hun liefde.

Kees Sparreboom volgt het spoor van hun relatie terug. Vol betrokkenheid beschrijft hij haar kwaliteiten, als minnares, schilderes, zangeres en vertolkster van Chopin. De beker vol liefde voor het leven wilde zij tot het bittere eind ledigen.

Sparreboom heeft een groot aantal beeldromans op zijn palmares staan. In het bijzonder die rond het rechercheursduo Boot en Van Dijk, een pastiche op Dick Bos, hebben hem binnen de stripwereld zijn plaats gegeven. RB

[EN VERDER]

Berentand 3: Werner (Yann/Henriet, Dupuis). Verrassend slot van dit prachtige drieluik. Ondanks de meest geavanceerde wonderwapens nadert het einde van het Derde Rijk met rasse schreden. De passie voor vliegen lijkt de onafscheidelijke vrienden Max, Hanna en Werner fataal te zijn geworden. Maar geen nood, ondanks het wel zeer explosieve einde is er een nieuwe cyclus op komst. BP

Boot & Van Dijk 12: Eigen rechter (Sparreboom, Kees Sparreboom). De oude en zieke Van Zanten weet Boot te overtuigen hem te helpen om enkele misdadigers te grazen te nemen. Naar eer en geweten en voor de betere zaak, zo vermoedt Boot. Te laat pas ontdekt hij dat de waarheid toch iets anders ligt dan gedacht. TdK

Caravaggio 1: Met degen en palet (Manara, Ballon Media). Zowel het scenario als het fabuleuze tekenwerk in dit album zijn van de hand van Milos Manara. En alles – personages, actiescènes, interieurs – klopt dan ook in deze schitterende levensbeschrijving van Michelangelo Merisi da Caravaggio. Dit deel volgt de belevenissen van de schilder vanaf zijn aankomst in Rome tot zijn noodgedwongen vertrek naar Napels. Deel twee wordt eind dit jaar verwacht. BP

Dating for Geeks 2: Sequel! (Rubenis, Strip2000). Opnieuw veel grappen en grollen over volwassenen die zijn blijven hangen in films, strips, foute openingszinnen, verzamelen van action figures en cosplay. Door de beperkte thematiek dreigt een overkill, al overheerst de sterke grap nog ten opzichte van de uitgemolken herhaling. TdK

Duizend en meer nachten 1: Jaisalmer (Desberg/Reculé, Lombard). Desberg doet een Dufaux'tje: een mix van esoterie, fantasy en erotiek. Meng dit met mythische figuren en personages uit verschillende Arabische sprookjes en je hebt weer een nieuwe cocktail met smaken die niet bij elkaar passen. In dit verhaal gaan Ali Baba, Prins Ahmed en Sheherazade op zoek naar drie magische stenen die bij elkaar aan een ketting horen. Er volgen nog twee delen. MvM

..PUNT IS DAT TON DE FINANCIË-LE AANGELEGENHEDEN VAN ONZE DEMENTE MOEDER BEHEER-DE, GEWOON IN ZIJN HUIS, OP EEN MANIER DIE NIET MEER VAN DEZE TIJD IS.
...DUS, OM VOOR DE GOEDE ORDE ZIJN NOS A SOCIALERE TWEELINGBROER LEO EEN SLAG VOOR TE ZIJN... MAAR WAAR HEBBEN WE HET OVER?
..'T IS TOCH VOORAL HET GENIS, HET WEGVALLEN VAN EEN DIERBARE WAARMEE WIJ 20 PLOTSELINGS GECON-FRONTEERD ZIJN.. WAT ONS BEZIGHOUDT?
...EN HIERMEE IS EEN KLASSIEKE STRIJD OM DE BOYT WEER EENS ONT-BRAND.
..DAN NU MAAR OP NAAR DE PIL, VOOR DE UITSLAG.
..AL BEN IK ER VAN OVERTUIGD DAT JIJ GEEN SPAT AAN JE MOOIE LIJF MANKEERT.
IK ZAL HET ZO WEL HOREN.

doet hij feitelijk net als tal van kunstenaars voor hem: het illustreren van een klassieker? Enerzijds gaat Auladell een stap verder. Hij vertelt het hele verhaal met indrukwekkende tekeningen in een sfeervol bezonken stijl. Anderzijds blijft hij qua toon, vorm en strekking van de vertelling binnen het kader dat Milton schiep. En dat is ergens toch jammer. Hoe dan ook is Auladells album een episch waagstuk. HM

Het paradijs verloren

Auladell & Milton
Sherpa 2015
ISBN 978-90-9988-082-6
Prijs €39,95
320 pagina's
Kleur (hk)

De Engelsman die niet van vuurwapens houdt 2:. In het spoor van Madison (Lupano/Salomone, Silvester). In dit deel komt de lezer te weten wat er schort aan de Amerikaanse grondwet en hoe bepaalde relaties tot stand zijn gekomen. Een redelijk ingewikkeld scenario van Wilfrid Lupano ondersteund door magnifieke tekeningen van Paul Salomone. Simon Champelovier deed de wonderschone inkleuring. Beter dan deel 1. BP

Esteban 5: Bloed en ijs (Bonhomme, Dupuis). Laatste deel van deze cyclus. Esteban en zijn vrienden komen na hun vlucht uit de strafkolonie in contact met vijandige indianen. De inkleuring van Delphine Chedru is buitengewoon. BP

Futura 1: Terra Incognita (Jambers/Kraehn, Gorilla). Op een verre planeet leven afstammelingen van aardbewoners onder een dictatuur. Het is hen verboden in een bepaald gebied te komen. Eén militair is ongehoorzaam en verkent met zijn twee beste vrienden dit gedeelte van de planeet. MvM

ADVERTENTIE

Ahoy!

SLECHTS €9,95 per deel

Elk kwartaal een nieuwe titel!

Het negende deel is nu te koop!

Ook verkrijgbaar als e-book via de app van Bliyoo voor €8,99 per deel

www.stripstift.nl

ADVERTENTIE

AKIM
Stripspeciaalzaak

Geen winkel in de buurt, door ons worden de strips verstuurd

Bestel snel op Akim.nl

* Nieuwe strips
* Antiquarisch
* Tweedehands
* Manga's
* Comics
* Curiosa
* Originelen

Tevens inkoop van partijen en verzamelingen

AKIM.nl

Stripwinkel Akim Ulgersmaweg 14 9731 BS Groningen

Knipoog naar screw ball comedy

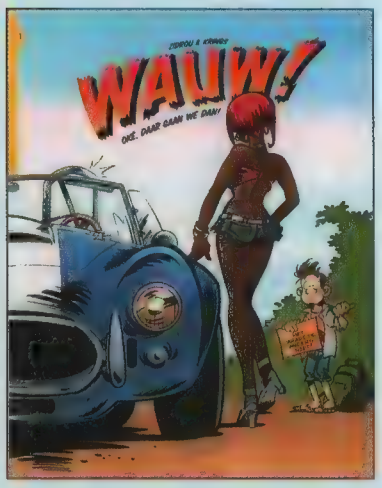

Wauw! 1: Oké, daar gaan we dan!

Zidrou & Krings
Strip2000 2015
ISBN 978-94-6280-100-4
Prijs €8,95
56 pagina's
Kleur (sk)

De makers van *Wauw!* maakten eerder twee nog onvertaalde albums van de brave jeugdserie *De Sliert*, een serie waar Jean Roba lang geleden aan de wieg stond. *Wauw!* is minder braaf; het kent een flinke portie geweld, gevloek en bloot.

Zidrou en **Jean-Marc Krings** hebben met de strip een vette knipoog gegeven aan het filmgegeven van de *screwball comedy*, inclusief de snelle bolides en de dominante vrouwelijke hoofdrol. Hoofdpersonage Ella (Wauw), die de ronde vormen van haar bolide AC Cobra 427 overtreft, en de racegenen heeft van vader, leeft al tijden woest en onstuimig. Op een mooie zomerdag pikt zij de lifter Fabrice op, een timide gameontwerper. Wat volgt is een dodenrit door het zuiden van Frankrijk met hectische ontwikkelingen. Wauw moet namelijk vanwege een geldschuld ontkomen aan haar huurmoordenaar Cycloop – een kloon van Vincent Vega uit Tarantino's *Pulp Fiction* – en ook nog eens een van haar vele ex-mannen.

Zidrou's verhaallijn past op de achterkant van een luciferdoosje, maar dat is bij dit genre vertelling geen probleem. Ook Krings kan wel met dat gegeven uit de voeten; hij heeft een vlotte en snelle lijnvoering waarbij de auto's geregeld van de pagina's stuiteren. Af en toe lijken zijn tekeningen echter in haast afgeraffeld en komen ze nauwelijks het schetsniveau te boven. Dat is jammer maar past wel weer bij dit album dat in een razende vaart gelezen kan worden. JdL

Italiaans (race)geweld

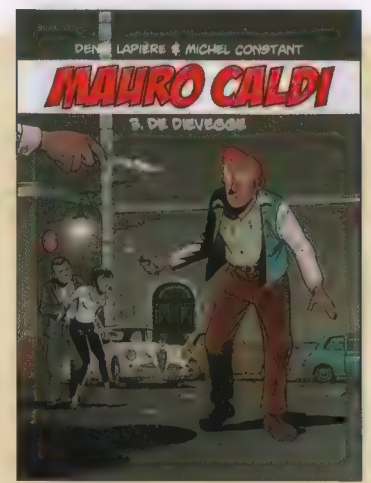

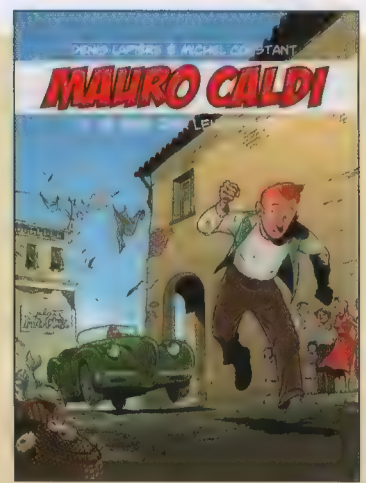

Uitgeverij Gorilla is de tweede uitgever die besloten heeft *Mauro Caldi* in het Nederlands uit te geven, nadat uitgeverij De Spiegel eind jaren 1980 het bij de eerste twee delen liet. Je merkt aan alles dat de scenarist, **Denis Lapière**, aan het begin van zijn carrière stond bij het schrijven van deze serie. Hij was duidelijk zoekende voor een verhaalopbouw en hoe de subplots in elkaar gestoken moeten worden.

Hoofdpersoon en automonteur Mauro is geen sympathiek figuur en doet alles uit eigen belang. Het enige wat hem interesseert is autoracen en het liefst in een Ferrari 250 GT. Hij pakt iedere gelegenheid aan om met een autorace mee te doen, koste wat het kost.

Vrouwen vindt hij ook interessant, zoals het een Italiaan betaamt en door hen komt hij iedere keer in de problemen. Dat komt meestal omdat de vrouwen zich in de kringen van de maffia bevinden of zich bezighouden met criminele activiteiten. Zijn baas en vriend Gigi kan hem steeds uit de penarie helpen.

Michel Constant hanteert met zijn tekenwerk de stijl van de klare lijn.

[EN VERDER]

H.ell 2: De nacht is het rijk van moordenaars (Vrancken/Desberg. Lombard). Harmond Ellmander, kortweg H.ell, moet de orde handhaven in de donkerste delen van de stad. Dat lukt maar met moeite als ook monsters en magie hun intrede doen. Donkere strip, zowel qua tekeningen als verhaal. TdK

Heroveringen 3: Het bloed van de Scythen (Miville-Deschénes/Runberg. Lombard). Behalve een ongoddelijke hoeveelheid blote borsten heeft deze fantasievolle interpretatie van de antieke wereld de lezer niet veel te bieden. RSp

Holly Ann 1: De geit zonder hoorns (Servain/Toussaint. Casterman). New Orleans, begin 20e eeuw. Een kerkhof met piepende graven... Twee kinderen worden vermist. Holly Ann en de onzekere auteur Thomas Jofferdale stellen een onderzoek in. Zou voodoo te maken hebben met de geheimzinnige gebeurtenissen? Een vlot getekend verhaal, dat dankzij het magere plot niet naar meer smaakt. KS

Ze Jacky Touch 1: Slipgevaar (Sti/Pau, Strip2000). De makers houden kennelijk van auto's en tekenaar Pau weet de bolides zeer goed in beeld te brengen. Uitgeverij Strip 2000 claimt strips met humor te maken. Welnu, de veronderstelde humor zal hopelijk worden opgepikt door de echte autoliefhebber. BP

De Joodse Brigade 2: TTG (Marvano, Dargaud). De meest vernietigende oorlog in de geschiedenis is afgelopen. Europa ligt in puin, alle infrastructuur is weggevaagd. In dit indrukwekkende deel ontfermt de Joodse Brigade zich over de overlevenden van de kampen en maakt jacht op hun beulen. Gedegen tekenwerk van Marvano doet het weinig vrolijk makend scenario, eveneens van diens hand, alle recht. BP

Kroniek der onsterfelijken 1: Aan de rand van de afgrond (Von Kummant/Von Eckartsberg. Gorilla). In dit grimmige verhaal gaat de jonge Frédéric samen met de mysterieuze Andrey op zoek naar de moordenaars van hun familie en plunderaars van hun dorp in de hoop de moeder van Frédéric nog te kunnen bevrijden. Het genre hangt in tussen middeleeuwse avonturenstrip en fantasy. TdK

Kroniek der onsterfelijken 2: Aan de rand

MAAR... MAAR... WAT GA JE DO..
DE TROLLEY! WE GAAN DE TROLLEY RAKEN!
AAAH!!
KLAATTING
VRAKKAW
SKREE
REM! MAAR REM DAN, SHIT!
LAVIS AUTOVERHUUR
OPSCHIETEN, BRICE, DIT IS NIET HET MOMENT OM TE NIKSEN!
...EH... ALS U EEN ANDERE AUTO WILT HUREN, MEVROUW, BEN IK BANG DAT IK U MOET TELEURSTELLEN.
PCHHHHH
LAVIS AUTOVERHUUR
KOM OP, BRICE! HET VLIEGTUIG VAN LIZA IS AL GELAND... EN DE CYCLOOP KAN NIET VER WEG ZIJN!

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

AKIM.nl

Waarom bestellen bij akim.nl ?

- Snelle service
- Uit voorraad leverbaar
- Snel en gemakkelijk betalen
- Niet goed geld terug

Vragen? mail naar info@akim.nl

AKIM

Stripwinkel Akim Ulgersmaweg 14 9731 BS Groningen

Mauro is daarbij teveel gemodelleerd naar Kuifje, maar dan met rood haar in plaats van blond. Wat de strip goed weet te vatten is de sfeer van het Italië eind jaren 1950. Het straatbeeld, de auto's en de kleding brengen je terug in de tijd van die typische Italiaanse dorpjes. Ieder deel is een afgerond verhaal en in het totaal zal deze serie zeven delen omvatten. MvM

Mauro Caldi 3:
De dievegge
Mauro Caldi 4:
De baai der leugens

Lapière & Constant
Gorilla 2015
ISBN 978-94-6280-081-6 (deel 3)
ISBN 978-94-6280-087-8 (deel 4)
Prijs €14,95
48 pagina's
Kleur (hk)

van de afgrond (Von Kummant/Von Eckartsberg, Gorilla). Afronding van de verstripping van deze roman van Wolfgang Hohlbein. Het duo Frédéric en Andrey worstelen met hun onsterfelijkheid. De toon van de strip wordt gewelddadiger en het scenario raakt de focus wat kwijt. TdK

Lois 7. De gevangene van de aartsengel (Pâques/Valmour, Casterman). Het verhaal speelt zich af in het Frankrijk van de Zonnekoning. Wanneer mademoiselle De Blois, dochter van Lodewijk XIV, wordt ontvoerd wordt Lois belast met de overhandiging van het geëiste losgeld. Het rijke scenario van Pierre Valmour is nogal gecompliceerd door de veelheid aan personen en locaties. Het tekenwerk van Olivier Pâques is wisselvallig en vooral de gezichten zien er vaak wat scharrig uit. Véronique Robin verzorgt de prachtige inkleuring. BP

Major Arcanum 5: Lady Luck (Damien/Pécau, Silvester). Het mysterieuze genre met parallelle werelden en een ander universum vermengt zich met avontuur en actie in dit verhaal over maffiabaas Bugsy Siegel en de beroving annex ontmanteling van een groot casino: Lady Luck. TdK

[DE BOVENTOON]

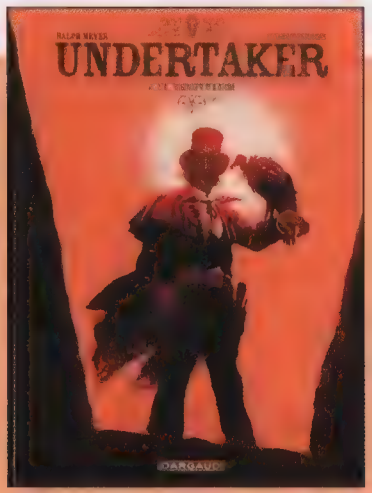

Undertaker 1: De goudvreter

Dorison & Meyer
Dargaud 2015
ISBN 978-90-8558-393-6
Prijs €7,50
64 pagina's
Kleur (sk)

GOED DAT WE PAARDEN HEBBEN, HERTIEF...
...MAAR HOE KRIJGEN WE DIE VERDOMDE DOODKIST?
MENEER CROW! DE HELE STAD KOMT NAAR ONS TOE!
NEE, NIET NAAR ONS, NAAR CISCO'S GOUD, W.S...
...ZIJN ALLEEN LAFFIGE GETUIGEN

Blueberry is niet dood

Is *Undertaker* de nieuwe *Blueberry*, zoals licentiehouder Ballon Media graag meldt in zijn aankondigingsfolder? Dat is te snel gesteld, naar mijn smaak. Natuurlijk, in *Undertaker* zou Blueberry als het ware voort kunnen leven met een nieuwe identiteit en beroep. Kijk alleen al naar het plaatje op bladzijde 27 waarin hij als Jonas Crow tegenover Rose staat. Dat lijkt zo overgenomen uit het album *Arizona Love* van Jean Giraud.

De echte naam van Jonas Crow is Lance Strikland; hij is dus begrafenisondernemer ('undertaker') en leidt een rustig leven, totdat hij een opdracht krijgt van grootgrondbezitter Joe Cisco. Die vraagt hem zijn lichaam na zijn dood naar een indianengebied te transporteren en daar te begraven. Er lijkt geen vuiltje aan de lucht totdat de mijnwerkers uit het gebied er lucht van krijgen dat Cisco voordat hij stierf nog even snel een paar kilo goud naar binnen heeft gewerkt. Crow slaat uiteindelijk met Rose op de vlucht. Tijdens de rit ontdekt zij dat Crow een voortvluchtige is aan de hand van een opsporingsposter. Het wegvallen van *Blueberry* na de dood van Giraud was natuurlijk een aderlating voor uitgeverij Dargaud. Aannemelijk is dan ook dat met *Undertaker* een poging wordt gedaan om opnieuw een populaire westernstrip in de markt te zetten. Maar willen we wel een nieuwe 'Blueberry'? Wat mij betreft wel, mits *Undertaker* het huidige hoge niveau kan vasthouden en sommige onrealistische schoonheidsfoutjes, zoals met paarden en wagen over een gammele loopbrug boven een ravijn lopen en een gier als sidekick voor de komische noot, weet te vermijden. Maar met het ervaren duo **Xavier Dorison** en **Ralph Meyer** moet dat vast lukken. MvM

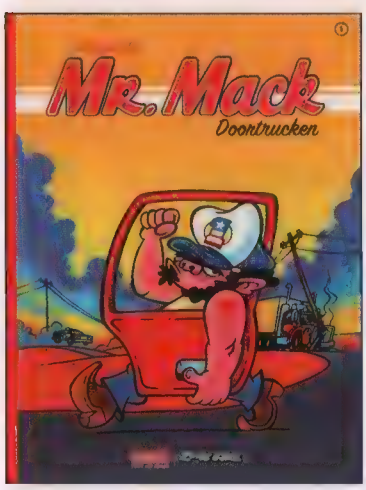

Non-verhaaltjes

'Gevoel voor humor heeft betrekking op het kunnen begrijpen of aanvoelen van een bepaalde humoristische boodschap of grap'; aldus Wiki. Ergo, gevoel voor humor is persoonlijk. Nu heb ik een sterk ontwikkeld gevoel voor humor, vind ik zelf. Het strekt van Laurel en Hardy tot Gummbah en veel wat daar tussen ligt. Vandaar wellicht dat de redactie mij verzocht een uitgave binnen het genre humor te recenseren: Het album *Mr. Mack 1: Doortrucken* van de hand van Schwantz. Nu ken ik (en u) de serie *Beestjes* van zijn hand, dagelijks gepubliceerd in treinkrant *Spits/Metro*. Ik heb me vaak afgevraagd waarom een krant een dergelijk zouteloze strip zou willen publiceren.

Afijn, het blijkt dat schepper dezes ooit debuteerde met de avonturen van Mr. Mack in *Zone 5300*. 'In *Doortrucken* zijn de beste *Mr. Mack*-gags gebundeld uit de afgelopen tien jaar *Zone 5300*', aldus het respectabele undergroundstripblad over deze uitgave. Het staat er echt: 'de beste gags'... Ik had het nog kunnen begrijpen als het zou gaan om postuum aan de prullenbak ontfutselde, door de artiest zelf afgekeurde, vanwege hun biografische waarde alsnog te publiceren schetsen van een gerenommeerde cartoongrootheid die zijn waarde reeds op velerlei terrein had bewezen. Maar het spijt me; geen van deze

[E N V E R D E R]

Major Arcanum 6: Strange Days (Damien/Pécau, Silvester). Intrigerende slotaflevering van deze serie waarin een groep hippies de hoofdrollen opeist. Het enigszins open eind biedt echter veelschrijver Pécau voldoende voedingsbodem voor een tweede cyclus. TdK

Memphis 2. De dode stad (Rodolphe/Marchal, Ballon Media). In dit deel wordt een klein tipje van de sluier opgelicht over de mysterieuze gebeurtenissen in het stadje. Slechts enkele inwoners zijn zich bewust van de situatie en doen nader onderzoek. Kennelijk bestaat het stadje niet voor de buitenwereld, want niemand vraagt zich af waarom de stad onbereikbaar is. MvM

De nar (Porcel/Zidrou, Dargaud). Dit gitzwarte sprookje over de onmogelijke liefdesrelatie tussen een misvormde nar en een beeldschone jonge prinses neemt de één na de andere trieste wending in een draaikolk naar het donkere hart van het menselijke kwaad. RSp

De ontdekkers 1 (Gremmen, Strip2000). Hoe toepasselijk het thema van deze strip ook is voor *National Geographic Junior*, natuurfotograaf Sjors blijft toch een wat kleurloos personage. Zijn nichtje Elsje en hond Bas zorgen voor de komische (maar soms ook nogal melige) noot. Mars Gremmen tekent het allemaal op in de hem kenmerkende schetsmatige stijl. Speciaal voor kinderen die dol zijn op het dierenrijk. JM

De reis van de vaders 1: Jonas (David Ratte). Met de komst van Jezus Christus aan de oevers van de zee van Galilea is het gedaan met de rust. Jonge vissers laten zich verleiden Jezus en zijn leer te volgen. Dat is tegen het zere been van hun vaders, die tot actie overgaan als blijkt

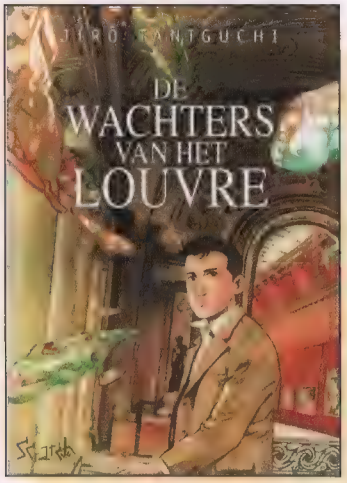

Ode aan een groot museum

Jirô Taniguchi is nu al een behoorlijke tijd de absolute lievelingsmangatekenaar van stripminnend Frankrijk. Dat heeft ongetwijfeld te maken met de manier waarop hij de stijlen van de twee grote striptradities overbrugt. En natuurlijk ook een beetje met het feit dat hij ooit op basis van een script van Moebius een manga tekende *(Ikaro)*. Hoe het ook zit, dat deze liefdesrelatie niet volledig eenzijdig is, laat Tanuguchi zien met zijn ode aan het belangrijkste museum van Frankrijk: *De wachters van het Louvre*.

Het is alweer een tijd geleden dat er een Nederlandstalige manga uitkwam. Sinds het instorten van de Nederlandstalige mangamarkt leek er niet veel animo te zijn. Met het in prachtige harde kaft uitgeven van dit werk van Taniguchi neemt Scratch dan ook best een risico. Of deze gok beloond zal worden is nog maar de vraag. Want €24,50 voor een manga is meer dan de hoofdprijs. Al richt Scratch zich waarschijnlijk niet op de mangafan maar meer op de lezers van grafische romans.

Aan de strip zal het niet liggen. De dromerige rust die het werk uitstraalt doet denken aan Taniguchi's meesterwerk *De wandelende man*. Bovendien krijgt de lezer een levendig beeld van het museum; de auteur voert een buitenlandse bezoeker op die door de wachters van het Louvre wordt bijgepraat over de meesterwerken en de geschiedenis van het museum.

Soms is de toon prekerig en nationalistisch, maar dat zal een tegemoetkoming aan de opdrachtgevers – Louvre Éditions en Futuropolis - zijn geweest. RSp

De wachters van het Louvre

Taniguchi
Scratch 2015
ISBN 978-94-92117-28-1
Prijs €24,90
136 pagina's
Kleur (hk)

Mr. Mack 1: Doortrucken

Schwantz
Strip2000/Zone 5300 2015
ISBN 978-94-6280-056-4
Prijs €9,95
48 pagina's
Kleur (sk)

met goedkope viltstift ingekleurde, van elke creativiteit en spitsvondigheid gespeende non-verhaaltjes hebben zelfs maar een zweem van een glimlach bij me teweeg gebracht. Noch enige andere emotie.

In een bij Comic House gevonden biografisch interview beroept potsenmaker Schwantz zich er op geïnspireerd te zijn door niemand minder dan Benito Jacovitti, Don Martin en Tex Avery. Gelukkig zijn deze drie genieën al jaren dood en hoeven ze geen kennis te nemen van het werk van hun epigoon. Want neem me niet kwalijk; iemand die op de foto koketteert met een pijp en op de vraag 'Wat was je doorbraak?' antwoordt: 'Dat ik momenteel geen hobby's meer heb, naast het bouwen van een Ed 'Big Daddy' Roth-modelbouw Hot Rod waar ik nog steeds aan moet beginnen' kan zich misschien beter in een ander vak bekwamen. Douanebeambte of iets van dien aard. Maar dan wel onder een andere naam. Want Schwantz – heel lollig – betekent in het Duits 'staart'. Of...? TL

dat hun zonen als apostel van de profeet door het leven willen gaan. Humoristisch verteld, aantal grappen gedoseerd, vaders leuk maf. RB

De Schorpioen 11. De negende familie (Marini/Desberg, Dargaud). Dit deel zit weer barstensvol ontwikkelingen en intriges. Het ziet er naar uit dat de Schorpioen zijn geliefde Mejai voorgoed kwijt is en hij weet niet dat zij zwanger van hem is. Hij komt wel tot de ontdekking dat hij een draak van een zoon heeft bij Marie-Ange en raakt met hem opgescheept. De serie is nog steeds goed op dreef en ook dit deel verveelt geen moment. Dit is één van de betere avonturenstrips. MvM

Silas Corey 3: Het Zarkoff-testament 1 (Nury/Alary, Ballon Media). Monumentaal begin van een tweedelige cyclus, het vervolg op *Het Aquila-netwerk*, die zich afspeelt kort na de wapenstilstand tijdens de Eerste Wereldoorlog. Pierre Alary *(Belladonna, Sinbad)* tekent in een wat karikaturale stijl die het even interessante als ingewikkelde scenario van Fabien Nury verrassend goed ondersteunt. De inkleuring van Bruno Garcia is grote klasse. BP

Single 14: Fantasy (Kolk/De Wit, Harmonie). Zowel Nienke als Fatima hebben in dit album geruime tijd een vaste relatie. Als ze dit als vanzelfsprekend gaan beschouwen is het gauw uit met de pret. Het album wordt weer besloten met het Gala van het jaar. BP

Sukkwan Island (Bienvenu/Vann, Scratch). Sukkwan Island is een verstripping van een verhaal uit de roman *Legend of a suicide* van David Vann. Het resultaat is een indrukwekkend en emotioneel album van de hand van Ugo Bienvenu. Een gescheiden vader gaat met zijn zoon voor een jaar naar een onbewoond eiland in Alaska om de wederzijdse band te versterken. Maar dat pakt anders uit. Voor Ugo is deze grafische roman zijn debuut. Hij heeft ervaring opgedaan in de tekenfilmindustrie bij Miyu Productions en zijn filmpjes waren onder meer te zien op Canal Plus en Arte. BP

Het tiende volk 1: Aha (Despujol, Gorilla). Bijzonder aardige serie die zich afspeelt in een wereld waarop negen volken leven. Aha, de dwerg, is hogepriester bij de meest menselijke stam en wordt op pad gestuurd om vrede te stichten. Despujol presenteert een gemakkelijk toegankelijke tekenstijl in dit fantasy-epos. TdK

14-18 Missie Alaska 2: Melun, lente 1915 (Brune/Delbosco/Duhand, Casterman). De serie speelt zich af in de Eerste Wereldoorlog. Kapitein Louis Moufflot heeft een plan om honden uit Alaska te importeren en deze in te zetten bij de krijgshandelingen. Knap verhaal van Michael Delbosco en Daniel Duhand wordt ondersteund door hoekig tekenwerk van Félix Brune. Volgens de tekst op de achterflap hebben we hier te maken met een waargebeurd verhaal uit de verzegelde archieven van het Franse leger. BP

De verborgen geschiedenis 27: Santa Muerte (Kordey/Pécau, Silvester). Zo'n beetje alle drieletterige Amerikaanse geheime diensten maken hun opwachting in dit deel. De DEA, FBI en CIA worden opgetrommeld om de misdaad te bestrijden. De apotheose vindt plaats als het geboefte zich verschanst in een groot landhuis. Het scenario is pittig vanwege acties in verschillende universums en parallelle werelden. TdK

De weeskinderen 1 (Knittel, Gorilla). In een tekenstijl die aan Crisse doet denken vertelt Cyril Knittel het verhaal van twee op elfjes gelijkende wezentjes in een mysterieuze besloten bosrijke wereld. Beiden dragen een geheim dat ze niet kennen. Als het meisje Tïa plotseling verdwijnt, gaat haar vriendje samen met de vriendelijke wolf Pogo naar haar op zoek. TdK

Het zwaard van Ardenois 1: Garen (Willem, Gorilla). In een parallelle wereld waarin de dieren acteren als mensen probeert een ongezeglijk konijn zijn weg te vinden tegen een achtergrond vol Disney-achtige figuren. Inzet is de strijd om een magisch harnas, dat twee decennia geleden tijdens een veldslag in duigen is gevallen. Een kudde slechteriken maakt jacht op dit magisch object. RB

Het zwaard van Ardenois 2: De voorspelling (Willem, Gorilla). Bij deze humorvolle serie, die soms aan Robin Hood doet denken, moet je, gezien verwikkelingen en personages, wel goed bij de les blijven. TdK

→ AGENDA

AANVULLINGEN? VERTEL HET ONS! STUUR NIEUWS OVER BEURZEN, TENTOONSTELLINGEN OF ANDERE INTERESSANTE STRIPEVENEMENTEN AAN **AGENDA@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR **POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM**

- **t/m 31 oktober 2015** *Expo 'Belgische en Koreaanse strips', Koreaans Cultureel Centrum, Regentschapsstraat 4, Brussel, België, info: http://brussels.korean-culture.org/welcome.do*
- **t/m 7 november 2015** *Expo 'Asselt vs Kousbroek', met prenten van René van Asselt en Gabriël Kousbroek, Kyas Art Salon, Keizersgracht 221, Amsterdam, info: www.kyasartsalon.com*
- **t/m 29 november 2015** *Expo 'Jean van Hamme, reiziger zonder grenzen', Belgisch Stripmuseum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be*
- **t/m 6 januari 2016** *Expo 'Hugo Pratt, rencontres et passages', Musée Hergé, Rue du Labardor 26, Louvain-la-Neuve, België, info: www.museeherge.com/nl*
- **t/m 31 januari 2016** *Expo 'Kick Wilstra scoort!', Nederlands Stripmuseum, Westerhaven 71, Groningen, info: www.stripmuseum.nl*
- **t/m 6 maart 2016** *Expo 'Fred Jannin – Gewoon te veel', Belgisch Stripmuseum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be*
- **27 t/m 28 februari 2016** *De Stripdagen 2016, De Broodfabriek, Volmerlaan 12, Rijswijk, info: www.destripdagen.nl*
- **3 t/m 12 juni 2016** *Stripdagen Haarlem, met beurs op 4 en 5 juni, Haarlem, info: www.stripdagenhaarlem.nl*

Pingpongen met Pratt in Hergé-museum

In het Musée Hergé in Louvain-la-Neuve loopt tot en met 6 januari 2016 de expositie *Hugo Pratt, rencontres et passages*. De tentoonstelling is een eerbetoon aan Hugo Pratt en zijn werk en is medegeorganiseerd met het oog op de publicatie medio november van het nieuw album *Corto Maltese: Onder de middernachtzon*. Twintig jaar na de dood van geestelijk vader Pratt zijn de twee Spaanse stripauteurs Juan Díaz Canales (scenario) en Rubén Pellejero (tekenwerk) verantwoordelijk voor deze doorstart.

De expositie volgt aan de hand van een virtuele reis de sporen van Pratt gedurende een leven dat in het teken stond van 'rechtstreekse ontmoetingen', zoals met mensen uit de stripwereld (onder anderen Héctor Oesterheld, Florenzo Ivaldi en Sergio Bonelli) en inspiratiebronnen als Robert Louis Stevenson, Jorge Luis Borges en W.B. Yeats. Natuurlijk wordt er ook stilgestaan bij de raakvlakken tussen Pratt en Hergé, beiden autodidacten zonder enige artistieke scholing maar wel met een grote verbeeldingskracht.

Het oeuvre van Pratt is het resultaat van een reis door zijn gedachten; een permanent pingpongspel tussen woord en beeld, want dat vormt de essentie van zijn werk: een verhaal vertellen via beelden, aldus het museum. Bij de expositie is een catalogus verschenen. En nog een leuk weetje voor zuinige Hollanders:

iedere eerste zondag van de maand is het museum gratis toegankelijk. RS

Meer info: zie Agenda.

ADVERTENTIE

Elk kwartaal een nieuwe titel!
SLECHTS €9,95 per deel
MARTEN TOONDER
KAPPIE
en de levensgevaarlijke verzekering
Alle Piet Wijn-fans opgelet!
Ahoy!
Het tiende deel is nu te koop!
Ook verkrijgbaar als e-book via de app van Bliyoo voor €8,99 per deel
www.stripstift.nl

→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDJE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN. FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEEST U ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN **HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

> WAARHEEN?

Marnix Rueb kreeg afgelopen voorjaar postuum de Cultuurprijs van de stad Den Haag. De tekenaar van *Haagse Harry* overleed op 23 oktober 2014.
De prijs bestaat uit een geldbedrag van €50.000; de erven willen het besteden aan een beeld dat moet komen te staan op de Grote Markt, het horecaplein waar Rueb veelvuldig te vinden was.

In mei kreeg **Willy Linthout**, tekenaar van *Urbanus*, tijdens het 12e Internationale Stripfestival in Knokke-Heist de lokale Noordzeeprijs, ook wel ereprijs Graaf Leopold Lippens (oud-burgemeester) geheten, uitgereikt.

In Nieuwspoort Den Haag is eind september de Inktspotprijs uitgereikt aan de maker van de beste politieke tekening van het seizoen 2014/2015. Winnaar werd **Joep Bertrams** met de tekening *Onsterfelijk*, op 7 januari 2015 gepubliceerd in diverse binnen- en buitenlandse kranten en op websites; een krachtige reactie op de terroristische aanslag op *Charlie Hebdo*. De tekeningen die geselecteerd werden voor de prijs zijn ook te zien op een reizende tentoonstelling die begint in Nieuwspoort.
Bij de expo verschijnt de overzichtscatalogus *Inktspot – De beste spotprenten van het politiek jaar 2014-2015* (ISBN 978-90-5937-540-0, sk, 144 pagina's, €14,99). Het boek bevat werk van alle deelnemende tekenaars, en verschijnt bij uitgeverij Bas Lubberhuizen.

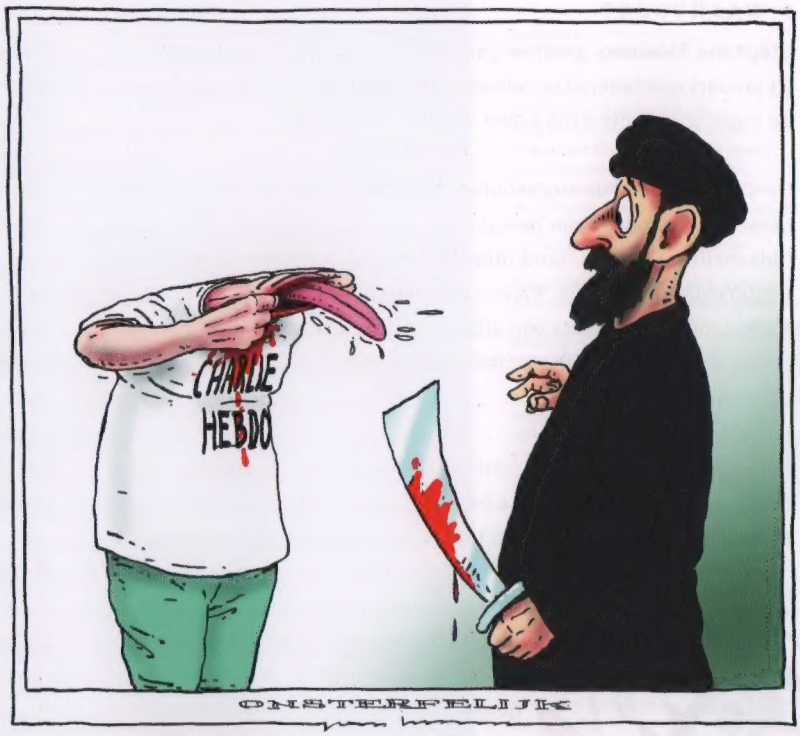

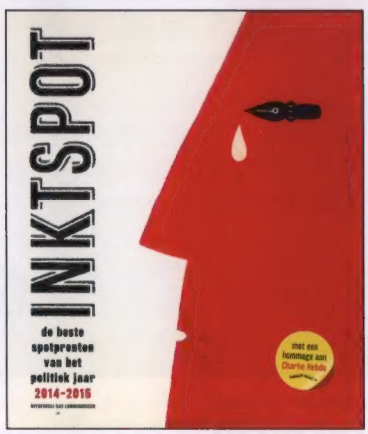

Van de in 2014 verschenen grafische roman *De terugkeer van de wespendief* van **Aimée de Jongh** laten de Nederlandse omroep Avrotros en het Cobo-telefilmfonds een televisiefilm maken.
De strip gaat over de worsteling van een boekhandelaar met de economische crisis en zijn depressie in combinatie met onverwerkte gebeurtenissen uit zijn verleden. De productie ligt in handen van het Amsterdamse Family Affair Films.

Ina Volmer en Willem Ouwerkerk hebben hun stripwinkel **De Noorman** in Arnhem per 1 september verkocht aan trouwe klant **Peter Thuis**.

Stripmaker **Gerben Valkema**, bekend van onder meer *Elsje*, is de winnaar van de Brabant Strip Sympathie Prijs 2015. Deze prijs wordt jaarlijks uitgereikt aan een stripmaker die zich inzet voor de stripwereld.
Valkema won samen met **Michiel van de Vijver** ook nog de Nationale Alfabetiseringsprijs voor hun reeks *Kijk en lees*, stripboekjes om jonge kinderen met leesproblemen te helpen.

Beursorganisator **Easyfairs**, onderdeel van de Artexis Easyfairs Group, neemt Antwerp Convention en Dutch Comic Con over. In december 2014 had het bedrijf ook al Facts gekocht, een jaarlijkse conventie in Gent.

Stripscenarist **Jean van Hamme** is in België door koning Filip in de adelstand verheven. Ridder Van Hamme liet overigens recent aan het Franse stripinformatieblad *Casemate* weten na twintig albums te stoppen met het schrijven van scenario's voor *Largo Winch*.

Hoofdredacteur **Gerard Biard** van het begin dit jaar zo gepijnigde tijdschrift *Charlie Hebdo* mocht eind mei in New York een prijs voor de vrijheid van meningsuiting ophalen, aan het satirische blad toegekend door schrijversvereniging Pen.

Uitgever en stripwinkeluitbater **Silvio van der Loo** heeft zijn Silvester-winkels in Alkmaar en Gouda gesloten. Eerder al strandde een poging om in Tilburg een stripwinkel te exploiteren. Silvester Strips is nog wel te vinden in Den Bosch en Haarlem.

In Brussel heeft stripwinkel **Het 'B'-gevaar** aan de Greepstraat afgelopen zomer de deuren gesloten. De Nederlandstalige stripwinkel dreigde een paar jaar geleden ook al dicht te gaan vanwege de torenhoge huur. Nu is sluiting definitief geworden.

Stripwinkel **Lambiek**, sinds 1968 vergroeid met de Kerkstraat in Amsterdam, verhuist op 1 november naar Koningsstraat 27. Aangezien de ruimte op de nieuwe loctaie beperkter is, komt er een einde aan de galerie, alsmede aan het grootste deel van het antiquariaat en de tweedehandsboekenverkoop. Snik.

[SERVICE SPREAD]

→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDJE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN. FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEEST U ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN **HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

➤ WAARVOOR?

Stéphane Steeman, groot verzamelaar van het werk van Hergé, is op 23 januari overleden. De collectie van Steeman vormde meermaals de basis voor grote expo's over Kuifje.

Op 13 februari is de Argentijnse stripmaker **Osvaldo Walter Viola**, beter bekend onder zijn pseudoniem Oswal, overleden. Voor enkele tijdschriften in zijn land illustreerde hij verhalen van Hector Oesterheld over Ernie Pike, later verstript door Hugo Pratt. In Nederland werd slechts één album – *Buenos Aires* – van hem gepubliceerd. In *Stripschrift 214* (1987) plaatsten wij zijn verhaal *Big Rag*. Oswal werd 79 jaar.

Fred Fredericks, in onze contreien vooral bekend vanwege *Mandrake*, een strip die hij in 1964 overnam van Phil Davis, bij diens dood, en voortzette tot in 2013, is op 10 maart overleden. Hij werd 85 jaar.

Hoorspel- en stemactrice **Corry van der Linden** is 6 juni op 78-jarige leeftijd overleden. Van der Linden is vooral bekend geworden door haar rol als Calimero in de gelijknamige geanimeerde tv-serie.

Zaterdag 13 juni was een zwarte dag voor de Nederlandse kleinkunst. Op die die dag stierf **Heinz Polzer**, beter bekend als Drs. P, 95 jaar oud. Onder de naam Geo Staad maakte hij – samen met tekenaar Johnn Bakker – in 1970/71 de strip *Dan Teal – Het maanvirus* voor het stripblad *Pep*. En in 1985 was hij co-auteur van de korte strip *Sim-Dé-Fil*, getekend door Maarten Voorzanger.

Op 25 juni overleed **Patrick Macnee**, die zijn rol in de tv-serie *De Wrekers* later voortzette als een naar het leven getekend personage in comics. Macnee werd 93 jaar en was tot kort voor zijn dood nog actief voor de introductiefilmjes van de tv-serie op blueray.

De Amerikaanse tekenaar **Leonard Starr** overleed op 30 juni op 89-jarige leeftijd. Hij werkte mee aan talloze comicseries en krantenstrips, waaronder *Flash Gordon*, *Mary Perkins on Stage* en *Little Orphan Annie*. In Europa is hij bekend om zijn strip *Cannonball Carmody* voor *Kuifje* en – als scenarist – om de door Stan Drake getekende serie *Kelly Green* die in *Pilote* werd gepubliceerd.

Op 5 juli overleed onverwacht kunstenares **Pam Emmerik** (1964). Zij maakte ook grafische essays en romans, waaronder *Jummie! – Het ware leven van een adoptieprinises* (2010). Emmerik was nauw betrokken bij museum Boijmans Van Beuningen, waarvoor ze dit jaar de strip *Maanmensen* maakte. Het museum wil de strip nog uitbrengen en eert Emmerik van 31 oktober 2015 tot 28 februari 2016 met een expo over *Maanmensen* in het prentenkabinet.

Stéphane de Becker, alias Stuf, overleed aan de gevolgen van een hartaanval op 22 juli. Stuf was verbonden aan stripblad *Spirou*, werkte mee aan *De kleine Robbe* en had samen met scenarist Janry een eigen serie: *Oh! Lieve hemel*. Hij is 56 jaar geworden.

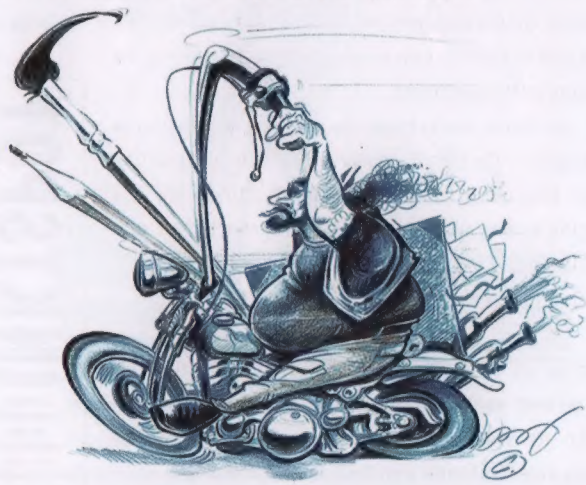

Op 8 augustus overleed Coyote – artiestennaam van **Philippe Escafre** – aan een hartaanval. Hij was gespecialiseerd in biker-strips, waar-

ADVERTENTIE

DE VERBEELDING
De kunst van Jean Dulieu – deel 2

Hardcover, 112 pagina's. Handeleditie:
€ 19,90 – ISBN 978-90-6447-138-4
Luxe editie, in een genummerde oplage van 1 t/m 200, met stofomslag en drie genummerde giclees:
€ 29,90 – ISBN 978-90-447-145-2

www.demeulder.nl

→ WINNEN

In 1994 verscheen het eerste album van *Sigmund*. En in 2015 zijn we bij de vijfentwintigste sessie aanbeland en is de strip eigenlijk niet meer weg te denken uit het dagelijks leven. Een groot compliment voor stripmaker Peter de Wit.
In samenwerking met uitgeverij De Harmonie geeft *Stripschrift* vijf exemplaren van *Sigmund 25* cadeau aan inzenders van het goede antwoord op de volgende vraag:

Dagstrip *Sigmund* heette niet altijd zo. Wat is de naam waaronder deze strip voor het eerst in een krant stond?

Stuur het antwoord vóór 30 november 2015 naar
Sigmund-prijsvraag
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
of naar winnen@stripschrift.nl

Bij meer dan vijf goede oplossingen zal er worden geloot. De winnaars maken we in een volgend nummer bekend. Maximaal één inzending per adres en discussiëren over de uitslag doen we natuurlijk niet.

Uitslag Watterson-prijsvraag *Stripschrift 442:*
We vroegen naar de stripmaker die zich veel moeite heeft getroost om de strip *Casper en Hobbes* in Nederland tot een succes te maken. Het ging hierbij om Gerrit de Jager. Ook *Stripschrift* had voordeel van deze promotie van De Jager. Wij mochten een tijdje rechtenvrij exclusief de zondagsafleveringen publiceren. Na loting stuurden we de DVD *Dear Mr. Watterson* aan **Hans Bijman** (Wognum), **Mathijs Doets** (Leiden) en **Pieter-Jan van Ooij** (Exmorra).

Uitslag 327-525-prijsvraag *Stripschrift 443:*
We vroegen naar de echte naam van Agent 525. Uiteraard werd Carl Sorge bedoeld en dat leverde een flinke stroom inzendingen op. We stuurden het boek *Te land, ter zee & in de lucht* aan **Bart Bostyn** (Wevelgem, België), **Michiel Jongejan** (Nieuwegein), **Pieter van der Schoor** (Zaandijk), **Bertie Schouten** (Vlijmen) en **Adrie Voorn** (De Kwakel).

Wij feliciteren alle gelukkige winnaars!

van *Little Kevin (Litteul Kevin)* de bekendste is. Coyote publiceerde in Frankrijk in onder meer het tijdschrift *Fluide Glacial*.

Brad Anderson, maker van de humoristische krantenstrip *Marmaduke*, is op 30 augustus overleden op 91-jarige leeftijd. Zijn zoon Paul Anderson hielp sinds 2004 bij het maken van deze strip over een familie met een Deense dog. Mogelijk neemt hij de strip over. Van deze 'strip-Scooby Doo' verscheen in 2010 een avondvullende speelfilm die ook in Nederland op het witte doek te zien was.

Op 26 september overleed in Brussel **Liliane Funcken**. Samen met haar in 2013 gestorven man Fred bedacht ze avonturenstrips als *Harald de Viking*, *Doc Silver* en *De Witte Ruiter*. Liliane Funcken werd 88 jaar.

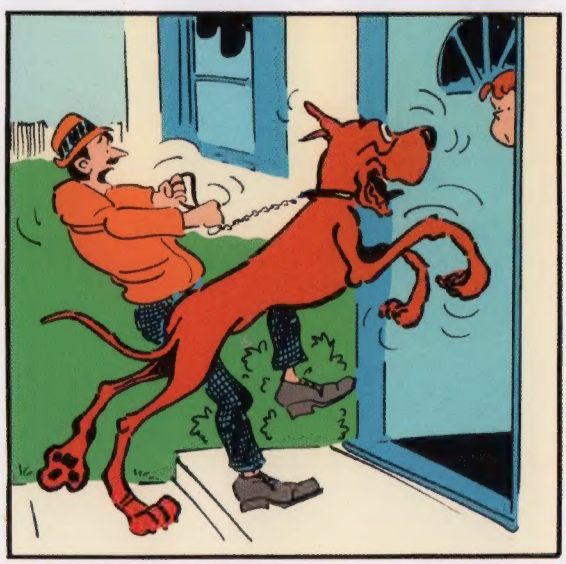

STRIPSCHRIFT COLOFON

JAARGANG 47 • NUMMER 7 (444) • OKTOBER 2015

's Werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 8 maal per jaar en wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie.

Redactie
Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkers
Ruud Booms, Peter Breedveld, Marq van Broekhoven, Ype Driessen, Erik van der Hoeven, Inga Frank Jensen, Cyril Koopmeiners, Just de Leeuwe, Taco Lemstra, Willard Mans, Michel van Merriënboer, Jeroen Mirck, Hans Moors, Bert Post, Koos Schulte, Rik Spanjers, Erwin Suvaal, Jan-Willem de Vries, Rudy Vrooman

Aan Stripschrift is in 2011 de P. Hans Frankfurther-prijs voor bijzondere verdiensten toegekend.

Omslag
Milan Hulsing

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
e redactie@stripschrift.nl
@Stripschrift
Stripschrift

Abonnementen
Een abonnement omvat 8 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd. Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.

Maak het juiste bedrag over op
IBAN NL07 INGB 0009 3475 90
SWIFT/BIC INGBNL2A
ten name van
Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland €52,00
België €57,00
Other countries €73,00

Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Maximaal 2 abonnementen per adres.
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht
Het overnemen, maar ook het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Materiaal
Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met de uitgever, of e-mailen naar adverteren@stripstift.nl

Druk
Printec Offset, Kassel, Duitsland

Uitgever/Distributie Nederland

Stichting Uitgeverij Stripstift
Arco van Os & Ton Schuringa
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
e uitgever@stripstift.nl
w www.stripstift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Distributie België
Pinceel, Leuven

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen € 1,25 korting op de abonnementsprijs.

ISSN 0165-845X

getekend kwartet

DIRK VAN DE WIEL

Echt episch dit

De beste strips in boekvorm van Facebookfenomeen *Van 9 tot 5*

www.deharmonie.nl

PETER VAN STRAATEN

Over tekenen en over de natuur

De beste columns uit *NRC Handelsblad*

www.deharmonie.nl

WILLEM

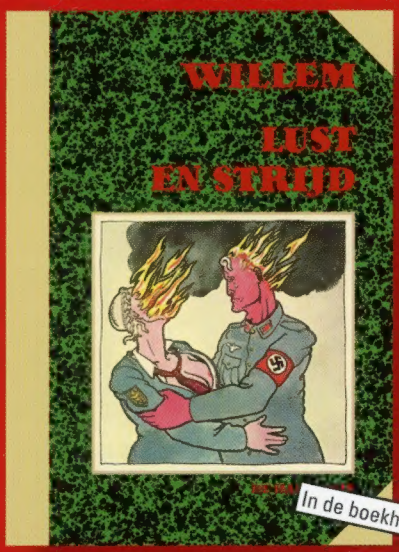

Lust en strijd

Controversiële klassieker, nu met dvd

www.deharmonie.nl

PETER DE WIT

Sigmund 25e sessie

Jubileumalbum van de bekendste strippsychiater van Nederland

www.deharmonie.nl